

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง มิติทางสังคมกับการจัดการป่าชุมชนบ้านงาแมงครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาอยู่ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่งเพื่อศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ และประการที่สองเพื่อศึกษามิติทางสังคมกับการจัดการป่าชุมชนบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 บริบทของชุมชน ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านงาแมงในเรื่องสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบการผลิต โครงสร้างอำนาจต่างๆ ในชุมชน สถาบันความเชื่อ โครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม กลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน

ตอนที่ 2 การจัดการป่าชุมชนบ้านงาแมง

ตอนที่ 3 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับการจัดการป่าชุมชนบ้านงาแมง

4.1 บริบททั่วไปของชุมชน

ผู้ศึกษาได้คัดเลือกบ้านงาแมง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพที่ 4.1, 4.2, 4.3) เป็นแหล่งพื้นที่ในการศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนชนบทที่ยังคงมีการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากป่าในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านระบบการผลิตเกษตรกรรมแบบพื้นบ้าน การหาของป่า การใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และชุมชนยังมีวิถีการสืบทอดมิติทางสังคมในการจัดการป่าชุมชนผ่านระบบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ในการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่า รวมถึงการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมร่วมกันเพื่อนำไปสู่การรักษาป่าชุมชนให้ยังคงอยู่ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาในบริบททั่วไปของชุมชน ดังต่อไปนี้

4.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

หมู่บ้านงาแมงเริ่มก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2300 (แผนแม่บทชุมชนบ้านงาแมง, 2547) แต่เดิมเป็นหมู่บ้านจ้าวเต่าซึ่งเป็นหมู่ที่ 8 ได้ทำการแยกออกเป็นหมู่ที่ 3 ชุมชนงาแมง ในสมัยก่อนเรียกว่า บ้านดั้นปะแหมหรือดั้นมะแปม ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดงาแมง ในปัจจุบัน ต่อมาได้มีช่างเพศผู้งาแมงได้เดินทางหลงป่ามายังหมู่บ้านแห่งนี้และมาตายที่ดั้นปะแหม จนทำให้ชาวบ้านได้นำเอาชื่อของช่างเพศผู้เป็นชื่อของหมู่บ้าน ซึ่งคำว่า “งาแมง” นั้นผู้เต่า

ผู้แก้ไขชุมชนสันนิษฐานว่ามีที่มาจากอาการของช้างที่มีงา (เหมือนกับอาการของคนฟันผุ และ อักเสบ ซึ่งคนเหนือจะเรียกฟันที่ผุว่า “เขี้ยวเป็นแมง” จึงเรียกช้างเชือกที่ตายว่าช้างผู้งาแมง แต่ในสมัยแรก ๆ ชาวบ้านเรียกว่า บ้านงาแมง แต่ต่อมาก็ได้เปลี่ยนชื่อมาเรียกกันจนติดปากจนถึงปัจจุบันว่า “บ้านงาแมง”

หนังสือประวัติวัดท่าราชอาณาจักร เล่มที่ 9 (2533) ที่ได้กล่าวถึงประวัติวัดงาแมงตอนหนึ่งว่า “...วัดงาแมง สร้างเมื่อ พ.ศ.2369 เดิมที่ชื่อวัดโด้งงาแมง มีคฤหบดีชื่อพ่อเต่าหนานมันละ ต้นตระกูลบุญมาลาเป็นผู้สร้าง...” ซึ่งชาวบ้านมักเรียกชื่อสิ่งต่างๆ ตามลักษณะที่พบเห็นหรือสังเกตได้จากระบบธรรมชาติ จึงแสดงให้เห็นถึงที่มาของชื่อชุมชนว่ามาจากการสังเกตสภาพพระบนิเวศรอบๆ ชุมชนที่มีสัตว์และแมลงอาศัยอยู่มาก โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่นาของหมู่บ้านซึ่งมีสภาพทำเลที่ตั้งติดอยู่กับลำห้วยแม่สาบและรอบล้อมด้วยภูเขาและป่าไม้ จึงทำให้บริเวณที่นาของของชาวบ้านอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแมลงชนิดต่าง ๆ และคนล้านนาในอดีตนิยมเรียก “ทุ่งนา” ว่า “โด้ง” “โด้งนา” ไม่เรียก “ทุ่ง” ดังคนภาคกลาง ชุมชนบ้านงาแมงใช้ภาษากลาง, ภาษาเมือง (ภาษาล้านนา)

4.1.2 สถานที่ตั้งและอาณาเขตหมู่บ้าน

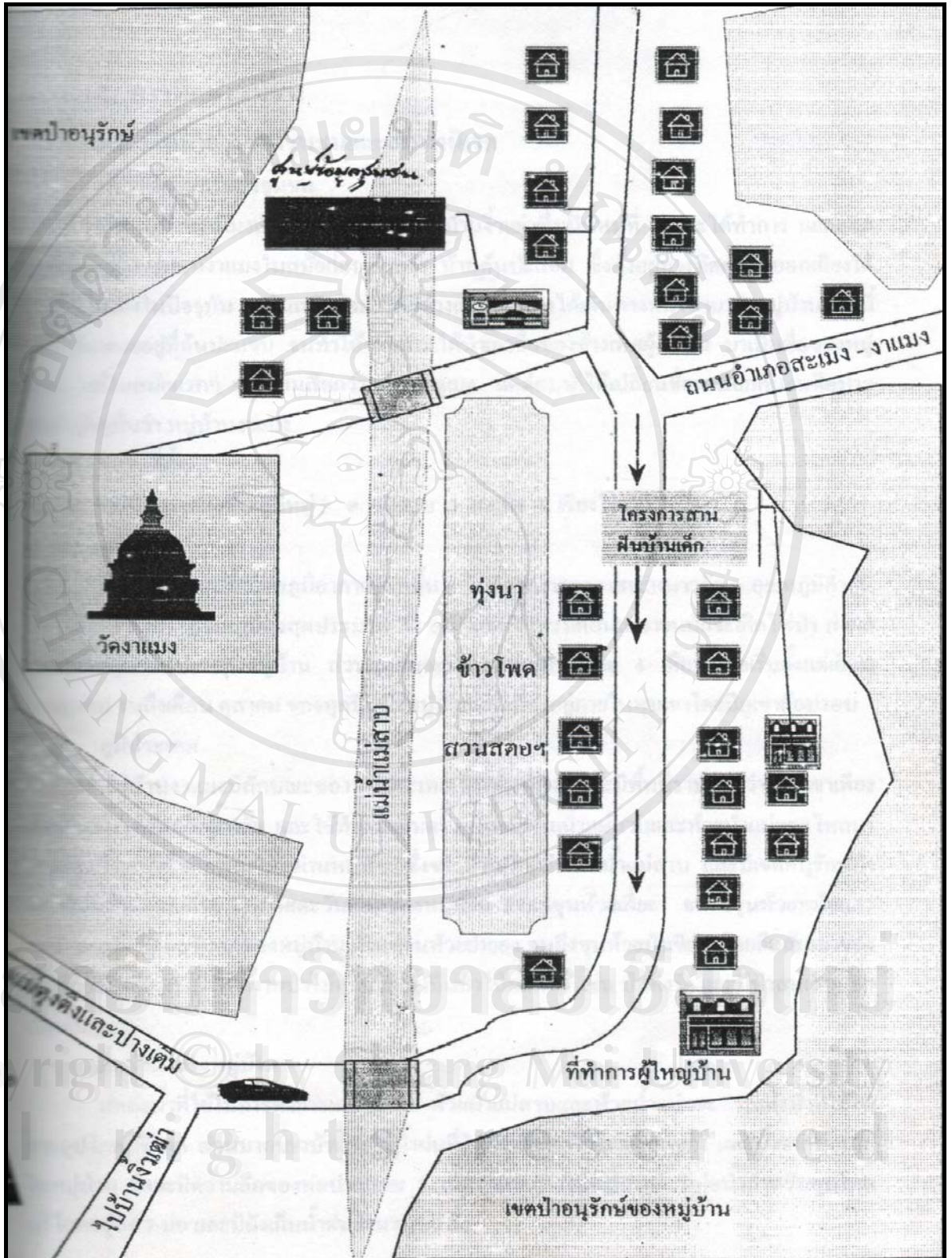
หมู่บ้านงาแมงตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวอำเภอสะเมิง บนถนนสาย แม่สาบ – ป่าลาน สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 เมตร ตั้งอยู่ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 11 – 13 พิกัด 470 QMA 659931 (แผนแม่บทชุมชนบ้านงาแมง, 2547)

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่บ้านจิวเต่า, ปางเดิม

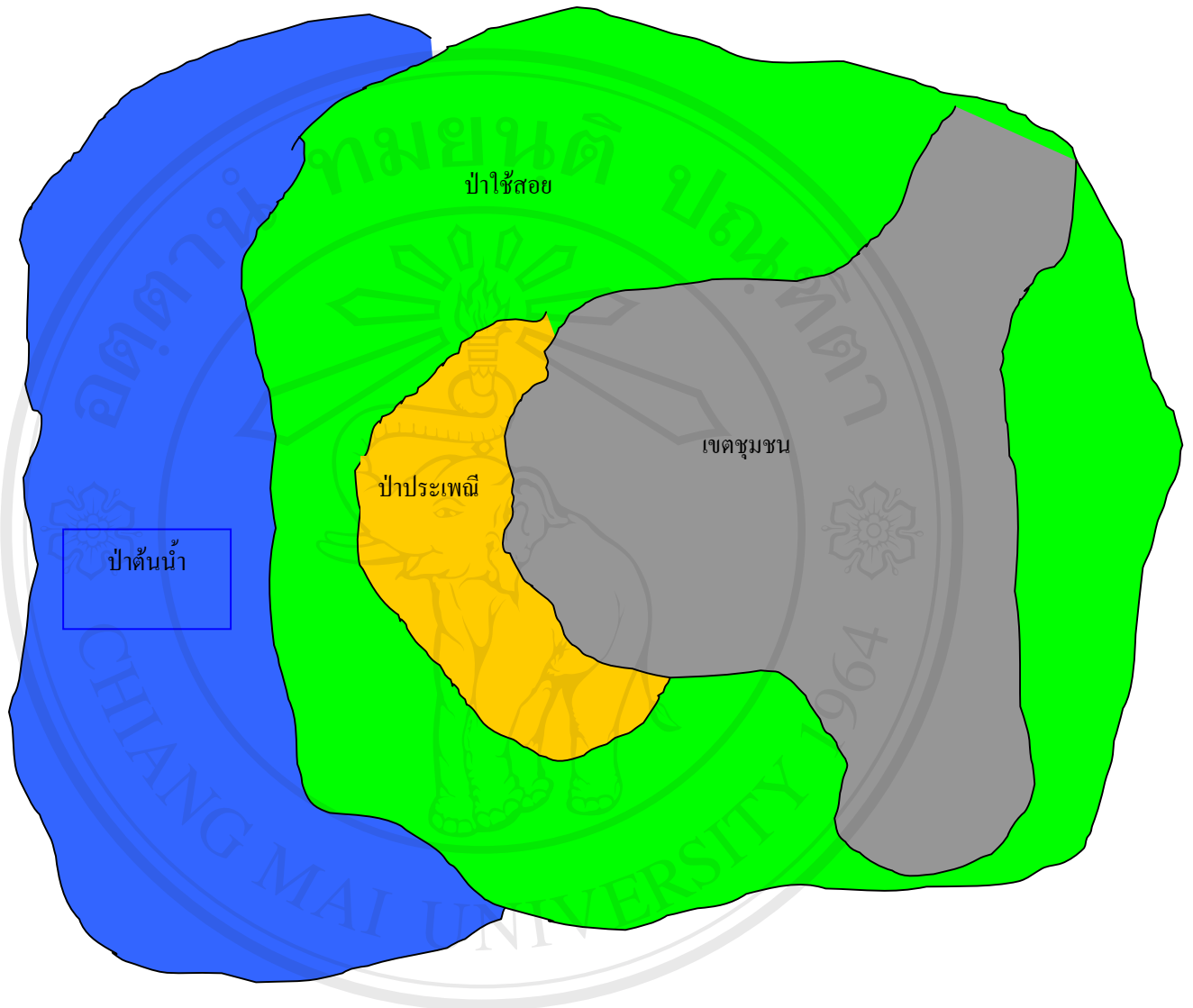
ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่บ้านกองขากน้อย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่บ้านกองขากหลวง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่บ้านอมลอง

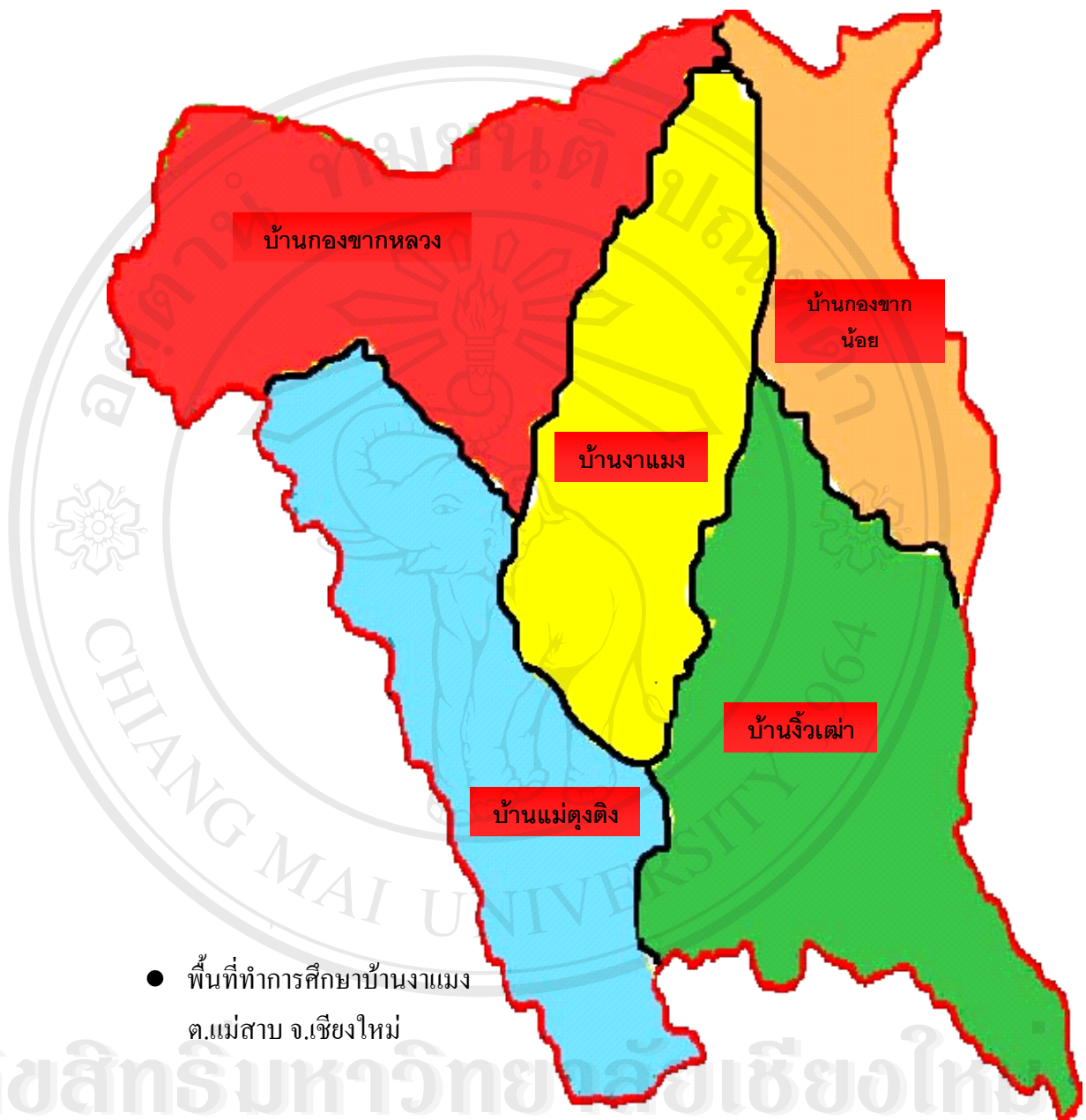

ภาพที่ 4.1 แผนผังแสดงพื้นที่บ้านจาแมง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงพื้นที่ป่าชุมชนบ้านงาแมง

- พื้นที่ทำการศึกษบ้านงาแมง
ต.แม่สาบ จ.เชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

ภาพที่ 4.3 แสดงพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียง

4.1.3 ภูมิอากาศ

หมู่บ้านงาแมงมีสภาพอุณหภูมิร้อนชื้น ในฤดูหนาวอากาศจะหนาวจัด อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 4 – 8 องศา อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 30 – 35 องศา ส่วนฤดูฝนจะมีฝนตกชุกประมาณ 4 เดือน คือเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม จนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 1,146 มม./ปี

4.1.4 ภูมิประเทศ

หมู่บ้านงาแมงมีลักษณะของภูมิประเทศเป็นพื้นที่สูง และมีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาเพียงเล็กน้อยซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัย และใช้ทำการเกษตร โดยมีห้วยน้ำแม่สาบและห้วยน้ำแม่แจะ ไหลมารวมกันเป็นสายน้ำเดียวกันไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าห้วยน้ำแม่สาบ

4.1.5 ประชากร

หมู่บ้านงาแมง หมู่ที่ 3 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีทั้งหมด 43 ครัวเรือน ชาย 84 คน หญิง 87 คน รวม 171 คน (แผนแม่บทชุมชนบ้านงาแมง, 2547)

4.1.6 แหล่งน้ำของหมู่บ้านและการใช้ที่ดิน

แหล่งน้ำที่ใช้ทำการเกษตรคือ ห้วยน้ำแม่สาบและห้วยน้ำแม่แจะ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค ส่วนมากชาวบ้านจะใช้น้ำฝนที่ได้กักเก็บเอาไว้ในช่วยฤดูฝน และน้ำจากบ่อภายในหมู่บ้าน ซึ่งจะมีความลึกของบ่อประมาณ 3 ฟุต และภายในหมู่บ้านจะมีบ่อน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคอยู่อีก 7 บ่อ และมีถังเก็บน้ำฝนจำนวน 30 ถัง หมู่บ้านงาแมงจะมีที่ดินทั้งหมด 198.68 ไร่ (ข้อมูลจากแผนบริบทชุมชนบ้านงาแมง ปี 2547) ซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

ก. ที่ดินที่เป็นของชาวบ้านเอง ที่มีเอกสารสิทธิ์อยู่ในใบ น.ส.3 ก. และได้รับโอนเป็นโฉนดที่ดินช่วงปลายปี 2546

ข. ที่ดินที่ชาวบ้านเช่า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินที่ชาวบ้านงาแมงได้เช่าจากหมู่บ้านอื่น เช่น หมู่บ้านจิวเต่า หมู่บ้านปางเดิม เป็นต้น

ลักษณะการแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ มีดังนี้

1. ที่นา	140	ไร่
2. ที่สวน	90	ไร่
3. ที่อยู่อาศัย	100	ไร่

แหล่งน้ำและลำห้วยที่สำคัญ

1. ลำน้ำแม่สาบ
2. ลำน้ำสบแจะ
3. ห้วยปู่สิงห์
4. ห้วยย่ายอง
5. ห้วยป่าดง
6. ห้วยป่าซาง
7. ห้วยป่าแจ่ม
8. ห้วยป่าตองสาด
9. ห้วยห้วย
10. ห้วยป่าซึก
11. ห้วยป่าเขียว
12. ห้วยหม้อแกงตอง
13. ห้วยปางยาง
14. ห้วยขาหัก
15. ห้วยต้นซ้าน
16. ห้วยไม้ฮ้าง
17. ห้วยหัวฝาย
18. ห้วยไม้เส้า
19. ห้วยเคี้ยว
20. ห้วยขวา

4.1.7 การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มประชากรชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์แรกของชาวบ้านงาแมงที่เข้าตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้าน เดิมจะเป็นคนที่เดินทางมาจากแม่สาบและแม่ขาน ส่วนใหญ่เป็นคนแม่สาบที่เป็นชาวลื้อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนานในจีน และแถบรัฐฉานในพม่า รวมทั้งแขวงซำเหนือ แขวงไชยบุรีในประเทศลาว (ภูมิปัญญาล้านนามิติวัดนธรรม, 2542) และคนที่มาอยู่ที่หมู่บ้านนี้กลุ่มแรกจะประกอบด้วยพ่อน้อยผัด, พ่ออู๊ยเป็ง, พ่อหนานวงค์ บุญมาลา, พ่อหนานปัญญา, พ่อหลี่เอียง ซึ่งหมู่บ้านนี้ในสมัยก่อนเป็นพื้นที่ป่า ในสมัยแรกๆ จะมีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ประมาณ 10 หลังคาเรือน โดยมีตระกูลบุญมาลาเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่เป็นตระกูลแรก

จากนั้นก็ให้เกิดมีลูกหลานเพิ่มขึ้น และมีการจับจองพื้นที่ทำกิน และสร้างที่อยู่อาศัยกันเอง ในอดีตที่ผ่านมามีตระกูลบุญมาลาเป็นตระกูลที่มีอำนาจและเป็นผู้นำชาวบ้านมาตลอด แต่ต่อมาลูกหลานได้เข้าไปทำงานและประกอบอาชีพในที่อื่น จึงทำให้ตระกูลบุญมาลาสิ้นสุดการเป็นผู้นำลง ในยุคกำนันนวล บุญมาลา ในปัจจุบันมีการย้ายถิ่นของชุมชนในกรณีที่มีการแต่งงาน โดยบางครั้งผู้ชายจะมีครอบครัวแล้วย้ายไปอยู่หมู่บ้านอื่น หรือแต่งงานแล้วเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านงาแมงแทน ในส่วนของวัยรุ่นและเยาวชนจะมีการย้ายไปเรียนหนังสือต่อในตัวเมืองเชียงใหม่ หรือกรุงเทพฯ และบางส่วนย้ายไปทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ และจังหวัดอื่นๆ หรือหมู่บ้านอื่นๆ เป็นต้น

4.1.8 โครงสร้างทางเศรษฐกิจชุมชน

สมัยก่อนชาวบ้านใช้วิธีการหาของป่าและล่าสัตว์มาเป็นอาหาร เพราะว่ายังไม่มีการติดต่อกับชุมชนเมืองมากนัก ต่อมาได้มีการพัฒนาทางด้านการทำมาหากินมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงโดยทำการเกษตรกรรม จากที่ทำนา ทำสวน เพื่ออุปโภคบริโภคในครัวเรือน ไม่ใช่เพื่อค้าขาย ต่อมาเมื่อมีความเจริญทางด้านต่างๆ เช่น ถนน โทรทัศน์ โทรศัพท์ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีความต้องการในด้านวัตถุดิบมากขึ้น จึงเปลี่ยนจากการทำการเกษตรไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนมาเป็นการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตไว้ขาย จึงมีการขยายพื้นที่ทำการเกษตรและทำการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด เมื่อหมดฤดูทำนาชาวบ้านก็มีอาชีพทำสวนเพิ่มขึ้น เช่น ปลูกกระเทียม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งคือ เปลี่ยนการใช้แรงงานสัตว์มาเป็นใช้เทคโนโลยี เช่น รถไถ และเครื่องทุ่นแรงอื่นๆ เป็นต้น

ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก (นอกจากนั้นจะมีอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจและการออกไปทำงานต่างถิ่น รวมถึงพนักงานห้างร้าน ลูกจ้างบริษัท) ซึ่งการปลูกพืชผลทางการเกษตร จะเพาะปลูกหลังจากทำการเก็บเกี่ยวข้าว โดยชาวบ้านจะเลือกปลูกพืชเองตามที่ดิน และมีความต้องการทางการตลาด เช่น กระเทียม สตอเบอร์รี่ ถั่วเขียว ดอกเก๊กฮวย และข้าวโพดเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวนอกฤดูการทำนา เป็นการนำรายได้มาใช้หมุนเวียนในการทำเกษตรกรรมต่อไป ในระบบการใช้แรงงานแบบแลกเปลี่ยนนั้น จะเป็นในลักษณะที่เกี่ยวกับพิธีกรรมภายในแต่ละหมู่บ้าน เช่น งานปอยหลวงจะมีชาวบ้านหมู่บ้านอื่นมาช่วยเหลือ แต่การแลกเปลี่ยนแรงงานด้านการเกษตรนั้นเป็นในลักษณะการจ้างต่อวันมากกว่าการแลกเปลี่ยนเอาแรงกัน

สำหรับอาชีพรอง คือ การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งลักษณะการเลี้ยงยังเป็นไปแบบดั้งเดิม คือการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ ส่วนหนึ่งยังเลี้ยงไว้ใช้งาน และการประกอบพิธีกรรม และมีชาวบ้านงาแมง

จำนวน 30 ครัวเรือน มีอาชีพปลูกดอกเก๊กฮวย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจและสามารถปลูกได้เฉพาะฤดูฝน ซึ่งสามารถทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างดีพอสมควร นอกจากนั้นยังมีอาชีพการเก็บของป่ามาขาย เป็นการหารายได้เสริมในแต่ละช่วงฤดูกาลและเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นไปพร้อม ๆ กัน ผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้านเก็บมาขายได้แก่ ผัก หน่อไม้ เห็ด ไข้จักจั่น ไข้มดแดง ไข้แมงมัน รังผึ้ง ฯลฯ ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการเผาถ่าน การเก็บใบตองตึง และหญ้าคา เพื่อนำมาใช้ในการมุงหลังคาบ้านและการขายเป็นรายได้พิเศษ สำหรับรายได้ของหมู่บ้านงาแมงที่ได้มีการสำรวจในปี พ.ศ. 2545 ประมาณ 1,467,820 บาท รายจ่ายต่อเดือนประมาณ 172,150 บาท (องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาบ, 2547)

ภายในหมู่บ้านงาแมงไม่มีตลาดเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ทำการเกษตรทุกครัวเรือน แต่มีชาวบ้านที่เป็นผู้ค้ารับซื้อกระเทียมจากชาวบ้านมากก็เก็บไว้รอให้กระเทียมแห้งหรือแกะเป็นกระเทียมแล้วนำไปขายซึ่งได้ราคาดีกว่า และมีร้านค้าปลีกอีก 2 แห่งซึ่งขายสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปให้บริการแก่ชุมชน

4.1.9 การคมนาคม

หมู่บ้านงาแมงตั้งอยู่ในอำเภอสะเมิงซึ่งห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ 50 กิโลเมตร และแยกเข้าเขตตำบลแม่สาบอีก 20 กิโลเมตร รวมระยะทางทั้งสิ้น 70 กิโลเมตร ตัวหมู่บ้านแบ่งเป็น 2 เขตคือ งาแมงเหนือและงาแมงใต้ ถนนผ่านหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง บางส่วนเทคอนกรีตประมาณ 300 เมตร และอยู่ในความดูแลของกรมทางหลวงชนบทเชียงใหม่ หมู่บ้านงาแมงอยู่ในหุบเขาสูงชัน มีภูเขาสลับซับซ้อน ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวอำเภอสะเมิง บนเส้นทางสายแม่สาบ – ป่าลาน สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 เมตร ตั้งอยู่ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 11 – 13 พิกัด 470 QMA 659931 (ข้อมูลจากแผนแม่บทชุมชนบ้านงาแมง ปี 2547)

ในสมัยเริ่มแรกเป็นถนนธรรมดาที่ชาวบ้านเริ่มสร้างขึ้น เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2518 สมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นงบประมาณที่ได้รับมา แล้วนำไปจ้างรถของ ส.จ. เข้ามาทำการสร้าง โดยมีพ่อกำนันนวล บุญมาลา เป็นผู้นำในการบุกเบิกสร้างถนน โดยการรวมของชาวบ้านไปช่วยกัน ซึ่งสมัยนั้น ร.พ.ช. ยังไม่ได้เข้ามาดำเนินการ ซึ่งเกิดปัญหาอุปสรรคในการสร้างถนน โดยเฉพาะหน้าฝน ทำให้ถนนขาด รถวิ่งไม่ค่อยได้ และเมื่อถนนขาดก็ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ชาวบ้านก็ร่วมกันซ่อมแซม หลังจากนั้น ร.พ.ช. เข้ามาช่วยเหลือและสร้างถนนลูกรังสายอำเภอสะเมิง – งาแมง เป็นถนนสายแรกประมาณ 26 กิโลเมตร ซึ่งเป็นถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ สุ่จังหวัด ซึ่งในการสร้างถนนในช่วงต่อมา ได้เริ่มสร้างจากหมู่บ้านงาแมงไปยังหมู่บ้านแม่สาบก่อน โดยมีนายอำเภอ อมร อนันตชัย ซึ่งเป็นนายอำเภอสมัยนั้น

เป็นผู้บุกเบิก ได้นำรถแทรกเตอร์มาไถทางตั้งแต่บ้านกองขากน้อย – บ้านงาแมง และไถต่อจนถึงบ้านแม่เลย แม่ตุงตึง บ้านขุนสาบ จากบ้านจิวเต่าไปบ้านอมลอง บ้านนาภู และบ้านยังมิน ซึ่งปัจจุบันเส้นทางผ่านมายังหมู่บ้านงาแมงยังเป็นถนนลูกรังแบบชนบทที่สร้างขึ้นเขาลงห้วย และยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร

4.1.10 องค์กรทางเศรษฐกิจของชุมชน

หมู่บ้านงาแมงถือว่ามีแหล่งทุนทางด้านเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ทั้งที่หมู่บ้านนั้นมีเพียง 43 หลังคาเรือน ภายในหมู่บ้านไม่มีตลาดเนื่องจากเป็นหมู่บ้านทางการเกษตร แต่มีองค์กรทางเศรษฐกิจของชุมชน ดังนี้

กลุ่มเกษตรหมู่บ้าน

1. กลุ่มผู้ปลูกกระเทียม
2. กลุ่มผู้เลี้ยงหมู

แหล่งสินเชื่อของชุมชน

1. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน
2. กลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน
3. กลุ่มกองทุนแม่บ้าน
4. กลุ่มกองทุนเยาวชน

กลุ่มกองทุนพิเศษ

1. กลุ่มกองทุนยา
2. กลุ่มกองทุนสาธารณะประโยชน์
3. กลุ่มกองทุนฌาปนกิจ

4.1.11 โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม

ระบบครอบครัว เครือญาติ

ชุมชนบ้านงาแมงเป็นระบบครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยว สำหรับผู้ที่เป็นครอบครัวใหญ่ที่มีปู่ ย่า พ่อ แม่ และลูก หลาน ก็ยังมีอยู่ แต่มีน้อย ส่วนมากจะเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว คือ ผู้ที่แต่งงานจะแยกตัวไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่นหรือยังอาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน และมีการดำรงชีวิตในลักษณะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นคนภายในครอบครัวและภายในหมู่บ้าน มีความเป็นอยู่แบบชาวชนบททั่วไป มีการทำบุญตักบาตรตอนเช้า และไปทำงาน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะทานอยู่ภายในหมู่บ้านของตนเอง โดยการประกอบอาชีพการเกษตรกรรมหมุนเวียน

มีงานทำตลอดทั้งปี เช่น ปลูกข้าว กระจ่าง สตรอเบอร์รี่ ข้าวโพด ถั่วเขียว และถั่วเขียว แต่กลุ่มวัยรุ่นในชุมชนงามแมง มักเข้าไปทำงานทำในตัวเมือง เช่น เชียงใหม่ กรุงเทพฯ หรือไปทำงานรับจ้างรับราชการ บริษัท หรือทำงานรับจ้างช่วงหน้าไฟป่ากับโครงการควบคุมไฟป่าพื้นที่ป่าสะเมิง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น

การแต่งงาน

ชุมชนบ้านงามแมงจะมีประเพณีการแต่งงานที่มีลักษณะเฉพาะ คือ การแต่งงานของหนุ่มสาวจะไม่มีการนิมนต์พระมาร่วมทำพิธีด้วยเลย เพราะถือว่าเป็นเรื่องของชาวบ้าน (แต่จะมีการไปขอลูกขี้ยามก่อนแต่งงาน และการไปให้พระผูกข้อมือให้พรหลังวันแต่งงานแทน) แต่จะมีการทำอาหารแบบข้าวหม้อแกงหม้อไปถวายพระที่วัดแทน โดยมีการแต่งงานตามแบบประเพณีพื้นบ้านล้านนาที่ต้องมีการเลี้ยงผี ไล่ผี แล้วจึงมีการแต่งงานตามจารีตธรรมเนียมที่ยึดถือสืบต่อกันมา โดยชาวบ้านจะเรียกการแต่งงานอยู่ 2 ลักษณะ คือ การแต่งเข้าและการแต่งออก คือ บางคู่ฝ่ายหญิงต้องออกไปอยู่บ้านฝ่ายชาย บางคู่ฝ่ายชายต้องเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง หรือบางกรณีก็จะแยกไปสร้างบ้านใหม่อีกหลังหนึ่ง ซึ่งอาจจะอยู่ในบริเวณบ้านของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย หรืออาจย้ายไปอยู่ที่อื่นก็มีปรากฏ หลังจากแต่งงานเสร็จฝ่ายหญิงก็จะเปลี่ยนไปใช้นามสกุลตามสามี และสองครอบครัวก็จะถือว่ามีเครือญาติกันตามระบบเครือญาติอย่างถูกต้องตามประเพณี ระบบนี้เองที่นำมาสู่การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด

4.1.12 สถาบันทางศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ

สถาบันทางศาสนา

ชุมชนบ้านงามแมงถือว่าสถาบันทางศาสนาถือว่ามีสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมีการสืบทอดพิธีกรรมต่างๆ มาจากบรรพบุรุษ และที่สำคัญหมู่บ้านงามแมงมีสถาบันทางศาสนาพุทธคือวัดงามแมงที่มีหลวงพ่อดำพระครูสุวัฒนธรรมเจ้าอาวาส และรองเจ้าคณะอำเภอสะเมิงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เพราะท่านเป็นพระนักพัฒนาดีเด่น ขณะเดียวกัน ก็ได้พยายามปลูกฝังชาวบ้านให้รู้จักการบริโภควัตถุไม่ตกเป็นทาสของวัตถุให้รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม ไม่ให้ลืมนองเก่า จึงทำให้วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนายังเข้มแข็งอยู่ในชุมชน

พิธีกรรม

ชุมชนบ้านงามแมงยังมีการรักษาสืบทอดพิธีกรรมอย่างเหนียวแน่น เช่น งานปีใหม่เมือง (สงกรานต์) มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ และพระสงฆ์ ชาวบ้านพากันไปทำบุญที่วัด หลังจากนั้นจะรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ภายในหมู่บ้านทุกหลังคาเรือน เพื่อขอศีลขอพรจากผู้อาวุโสของหมู่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคลของลูกหลานในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพต่างๆ นอกจากนั้น

ยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางงานศพ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาเคารพศิบรรพบุรุษ อันแสดงถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีต่อคนตายที่เป็นญาติหรือบุพการี รวมถึงการสวดถอนศพที่ตายเพื่อปลดปล่อยวิญญาณให้ไปสู่สุคติ

ความเชื่อ

ชาวบ้านจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงผี หรือการนับถือศิบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัวหรือตระกูล ซึ่งชาวบ้านจะมีการบูชาผีบ้านผีเรือน ศิบรรพบุรุษกันทุกบ้าน โดยให้ผู้ที่เป็นที่เคารพ หรือมีอาวุโสที่สุดภายในแต่ละครอบครัวเป็นผู้นำในการทำพิธี นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรม มีความเชื่อเรื่องบาป – บุญ อันจะทำให้ชีวิตตนเองมีความสุขหรือมีความทุกข์ก็เพราะการกระทำของตนเองว่าทำดีหรือทำชั่ว

4.1.13 องค์กรชุมชน

ในสมัยก่อนองค์กรชุมชนองค์กรแรกที่เกิดขึ้นมาในหมู่บ้าน คือ กลุ่มแม่บ้าน ในสมัยแรกๆ นั้นเป็นการรวมตัวของกลุ่มแม่บ้านที่มีอยู่ภายในชุมชน ไม่มีการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการที่เป็นรูปแบบอย่างเป็นทางการ ต่อมาภายหลังจึงมีการทำงานในรูปแบบเป็นทางการมีการทำงานในลักษณะคณะกรรมการมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น

ผู้นำชุมชนทางธรรมชาติ

ชุมชนงาแมงมีผู้นำตามธรรมชาติ คือ พ่ออุ้ยดี ซึ่งชาวบ้านงาแมงจะเรียกว่าพ่อกำนัน แต่ในความเป็นจริงท่านไม่ได้รับเลือกให้เป็นพ่อกำนัน แต่ชาวบ้านให้ความเคารพ และให้เป็นผู้นำของหมู่บ้านโดยธรรมชาติ เพราะท่านเป็นคนพูดจริงทำจริงและทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชาวบ้าน นอกจากนั้น ยังมีพ่ออาจารย์จันทร์ ดวงจันทร์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนและได้รับความเคารพจากชาวบ้านให้เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้นำชาวบ้านในการทำพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาหรือพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ ของหมู่บ้าน

ผู้นำชุมชนแบบทางการ

ผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับเลือกตั้งจากชาวบ้าน ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งลำดับผู้นำแบบทางการจากอดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่

1. พ่อหนานมันละ บุญมาลา ผู้ใหญ่บ้านคนแรก
2. พ่อหนานวงศ์ บุญมาลา
3. พ่อหนานเมือง จันเสรี
4. พ่อหนานอินตา พรหมปัญญา
5. พ่อหนานดวงคำ บุญมาลา กำนันตำบลแม่สาบ

6. พ่อน้อยนวล	บุญมาลา	กำนันตำบลแม่สาบ
7. พ่อหนานจันทร์แก้ว	อินตานิ	กำนันตำบลแม่สาบ
8. นายสุทัศน์	สายบุญมา	กำนันตำบลแม่สาบ
9. นายบุญศรี	จินดาแดง	
10. นายอินรัตน์	อุทธาปา	ผู้ใหญ่บ้านปัจจุบัน
11. นายสมศรี	สายบุญมา	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคนปัจจุบัน
12. นายดวงฤทธิ	สุพรรณ	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคนปัจจุบัน

4.1.14 ภูมิปัญญาและการละเล่นพื้นบ้าน

การรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของหมู่บ้านจะมีการสืบทอด และการถ่ายทอดมาสู่ลูกหลาน เช่น การรำกลองยาว การสืงซอ การเล่นซอพื้นเมือง และการฟ้อนดาบ เป็นต้น ส่วนหัตถกรรมของชุมชนที่สืบทอดกันมา เช่น การทำกลองข้าวเหนียว การทอผ้าฝ้าย เป็นต้น ปัจจุบัน เนื่องจากกลุ่มเยาวชน ลูกหลานได้เข้าไปทำงานและเรียนหนังสือในตัวอำเภอและจังหวัด ทำให้ไม่มีการสืบทอด ปัจจุบันชาวบ้านงาแมงเน้นการทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยออกทำงานตลอดทั้งวัน จึงไม่มีเวลาทำกิจกรรมเกี่ยวกับหัตถกรรมประเพณีต่าง ๆ เหมือนในอดีต

4.1.15 บทบาทภายในชุมชน

บ้านงาแมงเป็นชุมชนที่ได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้สภาพของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป บทบาทการแสดงออกต่อกันจึงมีความแตกต่างไปตามยุคสมัย เพราะชาวบ้านงาแมงเน้นการทำมาหากินเป็นหลัก ไม่มีเวลาในการสังสรรค์ ทำกิจกรรมร่วมกัน จึงทำให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนมีความห่างเหินกันไปบ้าง แต่สิ่งสำคัญคือ บทบาทความเป็นพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ญาติพี่น้อง เครือญาติ ยังมีความเหนียวแน่นอยู่ เช่น บทบาทความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณทางศาสนาอย่างพระครูสุวรรณวัชรธรรม เจ้าอาวาสวัดงาแมง บทบาทผู้นำทางพิธีกรรมของพ่ออาจารย์ หรือมักทายกของหมู่บ้าน และบทบาทของผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออย่างสูงภายในหมู่บ้าน โดยสังเกตได้จากการจัดงานรดน้ำดำหัวในเทศกาลปีใหม่ของชาวบ้านอันเป็นการแสดงความกตัญญูและความเคารพต่อผู้ใหญ่ที่เป็นที่นับถือในชุมชน

4.1.16 โครงสร้างอำนาจภายในชุมชนบ้านงาแมง

ภายในชุมชนงาแมงมีโครงสร้างอำนาจกันตามตำแหน่งที่ผู้นั้นได้รับมา จากคนภายในหมู่บ้านมอบให้หรือได้รับการเลือกเข้ามา อำนาจต่างๆ จะอยู่ที่ผู้นำทางธรรมชาติ คือ เกิดจากผู้นำที่มีคุณค่า มีความสำคัญต่อชุมชนเอง หรือผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ และหากเป็นผู้นำที่เป็นทางการ หรือได้รับการคัดเลือกเข้ามาทำงานแทนชาวบ้าน เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ที่ดูแลความเรียบร้อยของคนภายในชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ในการบริหารหมู่บ้านให้มีการพัฒนาในส่วนต่างๆ พ่ออาจารย์จะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในด้านของการกระทำพิธีกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจในการร่วมกันพัฒนาบริหารงานภายในหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้า สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่อหมู่บ้าน และประสานงานกับกลุ่มต่างๆ ภายในหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้น เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับมอบอำนาจในการทำงานให้กับหมู่บ้าน สิ่งที่สำคัญที่ถือว่าเป็นพลังอำนาจภายในชุมชนก็คือพลังแห่งความสามัคคีที่ชาวบ้านมีการให้ความร่วมมือช่วยเหลืออยู่ในระดับค่อนข้างดี

ชุมชนงาแมงมีระบบอุปถัมภ์มาตั้งแต่อดีต เช่น ถ้าพ่อเป็นผู้นำภายในหมู่บ้านมาก่อน ก็จะถูกสนับสนุนให้ลูกหลาน หรือเครือญาติได้รับการทำหน้าที่สืบต่อจากตนอีก แต่ปัจจุบันได้เริ่มหายไป เพราะเหตุว่าชาวบ้านมีความรู้มากขึ้นจากการส่งลูกหลานไปเล่าเรียนและคนที่มีความรู้ความสามารถและมีการแสดงออกมากขึ้น ทำให้ตัวเลือกในการคัดสรรคนมาทำงานมีมากขึ้นเช่นกัน ทำให้การสืบทอดนั้นต้องได้รับความเห็นจากประชาชนส่วนใหญ่ด้วย

4.1.17 ระบบความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภาครัฐ

ชุมชนงาแมงเป็นหมู่บ้านที่มีการเชื่อมต่อกับหลาย ๆ ชุมชนและมีการเชื่อมโยงต่อภาครัฐมาตลอดตั้งแต่การสร้างถนน ไฟฟ้า ทำให้ต้องเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่รัฐมาตลอด ซึ่งจะมีอำนาจผ่านทางผู้นำต่างๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้นำจะเป็นคนที่เข้าไปหารัฐเองเพื่อติดต่อในการพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนภาครัฐเองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้นกว่าอดีต เช่น การทำแนวกันไฟ เป็นต้น ส่วนประเด็นความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่มีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานรัฐและมีความขัดแย้งกันส่วนใหญ่เป็นเรื่องการทำมาหากินและการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งส่วนใหญ่พื้นที่ของหมู่บ้านก็อยู่ในส่วนของป่าต้นน้ำที่ชาวบ้านอาศัยทำมาหากินอยู่ ก็มีการละเมิดผิดกฎหมายป่าสงวน การล่าสัตว์ เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มหรือบางส่วนที่มีอาชีพดังกล่าวไม่สามารถทำมาหากินได้ คนที่ต้องการขยายเขตการทำมาหากินจึงไม่สามารถทำได้เช่นกัน เพราะเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะเข้ามาจับกุมผู้ละเมิดเขตป่าสงวนของรัฐ แต่เมื่อไม่มีการถางป่าชาวบ้านก็ไม่มีที่ทำกิน และ

จากที่รัฐมีการบังคับใช้กฎหมายหลายฉบับมาใช้กับหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนงาแมงร่วมกันสร้างกฎมาปฏิบัติภายในหมู่บ้านเอง บางคนได้รับความเดือดร้อน แต่ส่วนใหญ่จะเกิดผลดีแก่ชาวบ้านโดยส่วนรวม ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าที่กำลังจะหมดไป

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชนหรือองค์กรภายนอก

ชุมชนงาแมงมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ ภายนอก เช่น การร่วมกันจัดงานสงกรานต์ภายในตำบลแม่สาบ โคนมีการหมุนเวียนกันไปตามวัดต่าง ๆ เช่น ปีที่ผ่านมาได้มีการจัดรดน้ำดำหัวที่วัดงาแมง ในบางปีอาจจัดที่วัดทุ่งยาวของหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อเป็นการผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมปีใหม่เมืองร่วมกับคณะสงฆ์ ชาวบ้าน และสภาวัดนธรรมตำบลแม่สาบ นอกจากนั้น ยังมีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ดับไฟป่าและประชาสัมพันธ์ไฟป่าได้มีการเข้าร่วมทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่าลุกลามเข้าพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่ทางการเกษตร หรือเจ้าหน้าที่สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินได้มีการเข้ามาตรวจสอบในการดำเนินงาน เรื่องกลุ่มเงินกองทุนหมู่บ้านของชาวบ้านสำนักงานพัฒนาชุมชน ได้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการให้ความรู้และอบรมแก่ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) เข้ามาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดของเยาวชน นอกจากนั้นทหารโครงการแม่ตุงดิงได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายในการอบรมให้ความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เป็นต้น

ชุมชนงาแมงมีความขัดแย้งกับชุมชนอื่นๆ อยู่บ้าง ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นคือการตั้งกฎหมู่บ้านในการอนุรักษ์รักษาเขตป่าชุมชน 1 ฉบับ ซึ่งมีการห้ามล่าสัตว์ ห้ามตัดไม้ ห้ามเผาป่า และการจัดสัตว์น้ำในแม่น้ำของเขตหมู่บ้านงาแมง ซึ่งทำให้ผู้ที่ทำมาหากินในลักษณะดังกล่าวของชุมชนอื่นไม่พอใจ มีการถกเถียงโต้ตอบบุคคลที่ออกไปทำงานอยู่นอกพื้นที่ หรือไปทำงานกับชาวบ้านอื่นๆ ที่ไม่เห็นกฎระเบียบนี้ด้วย ทำให้เกิดการเรียกร้องให้แก้ไขกฎดังกล่าวอยู่บ้าง และปัญหาที่เกิดขึ้นได้มีการแก้ไขโดยผู้นำของหมู่บ้านร่วมกันประชุมปรึกษาหารือแล้วชี้แจงให้ผู้นำในแต่ละหมู่บ้าน เป็นการสร้างความเข้าใจให้ตรงกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมต่อไป

4.1.18 ศักยภาพ ความเข้มแข็ง และข้อจำกัดของชุมชน

ชุมชนบ้านงาแมงมีศักยภาพความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ และดูแลสมาชิกในชุมชนได้ดี ประกอบกับหมู่บ้านมีประชากรไม่มากนัก ทำให้การบริหารนั้นเป็นไปอย่างสามัคคี การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านจึงเป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน มีการรวมตัวกันในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองอย่างเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนตัวหรืองานของหมู่บ้านที่ต้องอาศัยความเสียสละ เช่น การรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านมีการจัดแบ่งอำนาจ

บทบาทกลุ่มการทำหน้าที่ต่างๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งไม่ค่อยมีความขัดแย้งต่อกัน และศักยภาพที่เป็นแรงเสริมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้น อาศัยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. มีจำนวนประชากรน้อยมีความเหมาะสมแก่การที่จะมีการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการรวมตัวง่าย การปกครองง่าย โดยชุมชนแห่งนี้มีจำนวนประชากรทั้งหมด 171 คน 43 ครัวเรือน (ข้อมูลพื้นฐานบ้านงาแมง, 2547) ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรกรรมเป็นหลัก การมีกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ย่อมเป็นแนวทางเดียวกันได้ง่ายขึ้น

2. มีแหล่งทุนสินเชื่อกภายในหมู่บ้านมาก ชุมชนงาแมงมีการจัดตั้งกลุ่มที่เกี่ยวกับแหล่งทุนที่มีไว้เพื่ออำนวยความสะดวกในการกู้ยืมเพื่อนำไปลงทุนทางการเกษตรหรือประกอบอาชีพต่างๆ ได้ง่ายขึ้น

3. ชุมชนงาแมงมีผู้นำที่เข้มแข็ง ผู้นำทั้งในอดีตและปัจจุบันได้พัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีเสมอมา ตลอดจนถึงพระสงฆ์ ที่มีบทบาทในการที่เป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านและที่ปรึกษาของกลุ่มกองทุนต่างๆ ชาวบ้านงาแมงจึงได้รับการพัฒนาทั้งทางวัตถุและจิตใจพร้อมกัน

4. ชุมชนงาแมงมีความสามัคคี มีการร่วมมือกันทำงานเป็นหมู่คณะ สมาชิกในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรม หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น กิจกรรมของวัด กิจกรรมของหมู่บ้าน งานราชการ หรืองานประจำตำบล ตลอดจนถึงการร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นงานสำคัญทางพุทธศาสนา

5. ชุมชนงาแมงมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่านหมู่บ้าน จากการทำมีแม่ น้ำสายหลักไหลผ่านหมู่บ้าน ทำให้น้ำนำมาบริโภคของชุมชนได้เพียงพอ โดยเฉพาะการทำเกษตรที่ต้องใช้น้ำจำนวนมาก ตลอดจนถึงการมีสภาพแวดล้อม เขตป่าอนุรักษ์ของชุมชน แหล่งน้ำธรรมชาติจากห้วยน้ำแม่แะและแม่น้ำแม่สาบ

6. มีศูนย์ข้อมูลประจำหมู่บ้าน และศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน จากการที่ชุมชนมีการสร้างข้อมูลเพื่อเก็บไว้และนำมาใช้ประโยชน์หรือพัฒนาชุมชนตลอดจนถึงการเชื่อมโยงกับชุมชนหรือหมู่บ้านอื่นภายในตำบลแม่สาบด้วยกัน โดยการสร้างฐานข้อมูลและมีผู้ประสานงานของแต่ละชุมชนมาทำงานร่วมกัน เช่น งานทางศาสนาพุทธ งานของภาครัฐและเอกชน งานบุญ งานประจำปี งานปีใหม่เมือง เป็นต้น

ข้อจำกัดของหมู่บ้านงาแมง

ชุมชนบ้านงาแมงมีพื้นที่ราบน้อย และแคบมาก เนื่องจากมีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้านทั้ง 4 ทิศ ทำให้สภาพภูมิประเทศไม่อำนวยเท่าที่ควรต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้าน โดยเฉพาะการประกอบอาชีพการเกษตรที่ต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก เช่น การปลูกข้าว การปลูกกระเทียม เป็นต้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นข้อจำกัดของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. มีพื้นที่ทางการเกษตรน้อย ซึ่งชาวบ้านงาแมงมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง และจากการเช่าจากหมู่บ้านอื่น เนื่องจากพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรมีน้อย เมื่อต้องการขยายพื้นที่ทำการเกษตร จึงต้องอาศัยจากการเช่าพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียง
  2. แหล่งน้ำเริ่มไม่เพียงพอต่อการเกษตรและการบริโภคในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเกิดปัญหาต่อการประกอบอาชีพและมีผลกระทบต่อรายได้ของชุมชน
  3. บุคลากรในการบริหารกลุ่มกองทุนต่างๆ ของหมู่บ้านมีความซ้ำซ้อนกันหลายกลุ่ม เนื่องจากมีกองทุนหลายกลุ่ม แต่ผู้มีความสามารถในการจัดการยังไม่กระจายไปสู่สมาชิกของชุมชนคนอื่น ทำให้ความเป็นเอกภาพในการทำงานนั้นไม่มีประสิทธิภาพได้ หรือติดภาระกิจอย่างอื่นๆ ที่ไม่สามารถเสียสละเวลามาได้ จึงเกิดผลกระทบต่อการทำงานกลุ่ม
  4. การแข่งขันหรือค่านิยมทางด้านวัตถุมักมีมากขึ้น ทำให้การประกอบอาชีพต้องเน้นรายได้ หรือผลผลิตจำนวนมากมาใช้จ่ายในด้านอื่นๆ แทนตลอดถึงการมีค่านิยมทางด้านวัตถุมักมีขึ้น เพื่อสร้างความสะดวกสบายทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่มีประโยชน์
  5. ชาวบ้านมีรายได้ไม่แน่นอน เนื่องจากส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตร ทำให้ต้องใช้ผลผลิตทางการเกษตรมาเป็นรายได้หลัก และมีกลไกทางการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง ถ้ามีผลผลิตมีราคาจะดีกำไร แต่ถ้าผลผลิตต่ำจะทำให้ขาดทุน ซึ่งเป็นผลกระทบต่อรายจ่ายหรือการลงทุน ทำให้เกิดการสร้างหนี้สินต่อไป
  6. การคมนาคมไม่สะดวก เพราะชุมชนอยู่ห่างไกลและหากเดินทางออก จากชุมชนไปยังในตัวอำเภอต้องใช้เวลามาก และมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้การขนส่งสินค้าต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายและเวลามากเกินไป เนื่องจากถนนเป็นดินลูกรังขึ้นเขาลงห้วย ทำให้การสัญจรไปมาไม่มีความสะดวกเท่าที่ควร
  7. ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากที่อดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่พออยู่พอกินภายในครอบครัว มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ต่อมากลางความสะดวกด้านเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาท ทำให้การประกอบอาชีพสะดวกสบายมากขึ้น จึงไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานคนมากเหมือนก่อน จึงทำให้คนเริ่มสนใจสิ่งใหม่ๆ ไม่สนใจความรู้ท้องถิ่นและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทำให้ชาวบ้านเริ่มห่างเหินจากการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมของชุมชนไปบ้าง
- (พระสุระ เตชะเลิศพนา, พระมหายศ ทองสุชาติ, พระมหาสุพจน์ ปานทอง, 2546)

4.1.19 ทรัพยากรป่าไม้

สภาพป่าไม้ของชุมชนงาแมงยังมีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากพื้นที่มีระดับความสูงที่แตกต่างกันมาก ตั้งแต่ 300 – 1685 เมตร มีผลให้ชนิดพันธุ์ไม้ที่ปกคลุมพื้นที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไป ดังนี้

1. ป่าไม้ผลัดใบ แบ่งออกเป็นประเภทย่อย คือ
  - 1.1 ป่าดิบเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป
  - 1.2 ป่าดิบชื้น มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 700 – 800 เมตร
  - 1.3 ป่าสนเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตร ขึ้นไป
2. ป่าผลัดใบ แบ่งเป็น
  - 2.1 ป่าเต็งรัง มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 800 เมตร
  - 2.2 ป่าผสมผลัดใบ หรือป่าเบญจพรรณ มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 400 เมตร

ชุมชนบ้านงาแมงนับได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความพร้อมในด้านของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่านหมู่บ้านคือลำน้ำแม่สาบที่เป็นเหมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนาน และชาวบ้านจะใช้แม่น้ำสายนี้ในการทำเกษตรและใช้อุปโภคบริโภคภายในชุมชน นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีแหล่งน้ำจากห้วยต่างๆ เช่น ห้วยแม่เขะและห้วยย่อย และยังมีพื้นที่ดินว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์เนื่องจากดินเสื่อมคุณภาพ แต่ยังสามารถฟื้นฟูพื้นที่ดินเหล่านี้ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกได้ดี โดยการปลูกพืชหมุนเวียนซึ่งเป็นการปรับปรุงดินเสื่อมคุณภาพได้ดีวิธีหนึ่ง

4.1.20 ป่าชุมชนหรือป่าอนุรักษ์บ้านงาแมง

ชุมชนบ้านงาแมงยังมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ หมู่บ้านงาแมงตั้งอยู่บนพื้นที่ 100 ไร่ มีพื้นที่ทำกินโดยทำนา 140 ไร่และทำสวน 90 ไร่ โดยสภาพภูมิประเทศที่อยู่ท่ามกลางภูเขาสูง มีชนิดพันธุ์ไม้ที่ปกคลุมพื้นที่มีความหลากหลายตามระดับความสูงของสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น ป่าดิบเขา ป่าดิบชื้น ซึ่งเป็นเขตป่าต้นน้ำ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าป่าห้วยย่อย มีอาณาเขตประมาณ 300 ไร่ ส่วนสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ ต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น เป็นต้นน้ำของลำห้วยต่างๆ ที่ไหลลงมาเป็นแม่น้ำแม่สาบ ที่ชุมชนใช้หล่อเลี้ยงพืชผลทางการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน เป็นป่าหวงห้าม ถัดลงมาเป็นป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณซึ่งเป็นเขตป่าใช้สอยที่ชาวบ้านใช้ตัดไม้ เก็บหาของป่า ลำสัตว์ สมุนไพร ฯลฯ ซึ่งการใช้ประโยชน์จากป่าบริเวณนี้จะใช้ได้ตามระเบียบที่กำหนดขึ้นโดยชุมชน เป็นป่าที่อยู่ล้อมรอบชุมชนทั้งสองด้าน มีเนื้อที่ประมาณ

400 ไร่ นอกจากนั้น ยังมีเขตป่าที่เป็นที่ตั้งของหอเจ้านาย ซึ่งป่าบริเวณนี้ถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน มีการห้ามตัดไม้และกระทำผิดศีลผิดประเพณีใดๆ โดยเด็ดขาด พื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์นี้มีขนาดประมาณ 5 ไร่ ตั้งแต่ต้นตระกูลบุญมาลาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านงาแมง ซึ่งเป็นคนที่สืบเชื้อสายไปตลอดจากเมืองสิบสองปันนา ปัจจุบันตั้งอยู่ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ที่มีความเชื่อเรื่องผีเสื้อบ้าน หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข จึงได้เลือกเขตป่าบริเวณเนินเขาด้านหนึ่งของหมู่บ้าน ตั้งหอเจ้านายขึ้น และมีพิธีเลี้ยงผีหอเจ้านายในเดือนกรกฎาคมของทุกปี ชาวบ้านมีวิถีชีวิตพึ่งพาป่าตามวิถีของคนในสมัยก่อน ใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อดำรงชีวิตในแต่ละวัน เก็บพืชผักสมุนไพรตามฤดูกาลของชนิดพืชผักสมุนไพรนั้นๆ

ต่อมาทางราชการมีการประกาศเขตป่าสงวนของรัฐ ทำให้ป่ารอบๆ ชุมชนบ้านงาแมงกลายเป็นเขตป่าของทางราชการ พื้นที่เพาะปลูกบางส่วนของคนในเขตป่าสงวน แต่ทางการยังอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ต่อไป โดยห้ามซื้อขายแลกเปลี่ยนใด ๆ ประกอบกับในช่วงหนึ่งมีกลุ่มชาวบ้านงาแมงลักลอบตัดไม้ขายให้กับบริษัทเอกชนที่เข้ามารับซื้อ ทำให้ป่าลดจำนวนลงจนเกิดภาวะแห้งแล้งขาดแคลนน้ำสำหรับบริโภค อุปโภค โดยเฉพาะน้ำสำหรับทำนาทำสวน ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากความแห้งแล้ง และชาวบ้านที่ตัดไม้เองก็เกรงกลัวความผิดจากการถูกทางการจับกุม ทำให้กลุ่มผู้นำในชุมชนและชาวบ้านมีการประชุมตกลงเรื่องการรักษาทรัพยากรป่าไม้ และเนื่องจากชุมชนบ้านงาแมงมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผีขุนน้ำ หอเจ้านายหรือผีเสื้อบ้านที่ช่วยนำความอุดมสมบูรณ์และปกป้องรักษาความสงบสุขของชุมชน ซึ่งมีการจัดพิธีกรรมเช่นไหว้ เลี้ยงผีต่าง ๆ เหล่านี้ทุกปี เพื่อสร้างความสบายใจและแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในแต่ละปี เพื่อประกาศข้อตกลงหรือปรึกษาหารือกันเรื่องปัญหาที่อยู่ที่ดิน โดยเฉพาะเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ที่นำมา ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของน้ำสำหรับทำการเกษตรของชุมชน รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่รัฐขอความร่วมมือในการดูแลรักษาป่าและให้ความสนับสนุนช่วยเหลือในการปรึกษาหาวิธีการต่างๆ ทำให้กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน พระ พ่อหนาน พ่ออู๋ย ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านเคารพนับถือ และลูกบ้าน ร่วมกันหาวิธีการรักษาป่า ซึ่งต่อมาได้ตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้น ซึ่งก็มีกลุ่มผู้ที่เคยตัดไม้ขายในอดีตเป็นหนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้านด้วย ได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติขึ้น เพื่อลงโทษผู้กระทำผิดโดยมีการปรับไหมและหากฝ่าฝืนจะถูกส่งตัวให้กับทางการ ชาวบ้านให้ความเคารพกฎระเบียบเป็นอย่างดี บางครั้งก็มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาตัดไม้บ้าง แต่ก็ได้มีการปรับสินไหมและแจ้งไปยังหมู่บ้านอื่นให้ทราบถึงกฎระเบียบนี้ ทำให้สภาพป่าไม้ของชุมชนยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่จนปัจจุบัน

ในปัจจุบันชุมชนบ้านงาแมงยังประสบกับปัญหาความแห้งแล้งจากจำนวนป่าที่ลดลงและเกิดภาวะทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง ปริมาณน้ำในลำน้ำแม่สาบมีจำนวนลดลง โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ทั้งที่เกิดจากภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน เช่น คนจากหมู่บ้านอื่นลักลอบเข้ามาตัดไม้ การเกิดไฟป่า เป็นต้น กลุ่มผู้นำชุมชนก็ได้พยายามหาวิธีการในการปกป้องรักษาป่าที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันกันอย่างเข้มแข็ง ชุมชนงาแมงเองก็มีพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับการรักษาป่า เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีเลี้ยงผีหอเจ้านาย ทำให้คนกลุ่มนี้หันมาให้ความสำคัญและใส่ใจในรายละเอียดของพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ โดยนำมาโยงใยกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยขอให้สมาชิกในชุมชนช่วยกันรักษาป่าและเห็นโทษของการสูญเสียป่าต้นน้ำซึ่งทำให้เกิดความแห้งแล้งขึ้น ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้คนในชุมชนเข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อแจ้งข่าว ขอความร่วมมือและปรึกษาปัญหากัน โดยเฉพาะกรณีการทำมาหากิน ความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตที่สงบสุขของคนในชุมชนอันยาวนานต่อไป

4.2 การจัดการป่าชุมชน

ในการศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนบ้านงาแมงนั้น ได้มีการศึกษาว่าชุมชนมีระบบการจัดการป่าของชุมชนโดยมีเงื่อนไขหรือปัจจัยใด ที่ทำให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าพร้อม ๆ กับการดูแลรักษาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ครอบคลุมทั้งชุมชนยังต้องพึ่งพาป่าในการดำรงชีวิต ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดหัวข้อศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนของบ้านงาแมงดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาเรื่องป่าชุมชนบ้านงาแมง 2) ศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร และ 3) ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยมีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

4.2.1 ป่าชุมชนบ้านงาแมง

บริเวณที่เป็นป่าชุมชนหรือเขตอนุรักษ์ป่าของหมู่บ้านงาแมง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ตั้งแต่ขุนห้วยเคี้ยว จนถึงขุนห้วยหม้อแกงตอง และฝั่งทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ตั้งแต่ขุนห้วยย่อง จนถึงขุนห้วยป่าเขียว โดยถือสันเขาของขุนห้วยเป็นแนวเขต ซึ่งสภาพป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ผลัดใบ เช่น ป่าเต็งรัง และมีป่าสนเล็กน้อย เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน พบว่า วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านงาแมงนั้นอาศัยอยู่กับป่า ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่ามาตั้งแต่อดีตแล้ว มีการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่าทั้งเก็บของป่า ล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร ในอดีตนั้นชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมีอาชีพรับจ้างนายทุนจากข้างนอกตัดไม้เป็นอาชีพหลัก ช่วงปี 2522 - 2525 มีการตัดไม้ทำลายป่าอย่างรุนแรง

ทรัพยากรป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มลดลง เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง ชาวบ้านไม่มีน้ำใช้ในการเพาะปลูก โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อนและหน้าแล้ง จึงเริ่มมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และเกิดความตระหนักต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ และเมื่อประมาณปี 2535 มีการจัดตั้งเขตป่าสงวนในบริเวณตำบลแม่สาบ มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลตลอดเวลา ทำให้ชาวบ้านไม่กล้ารับจ้างตัดไม้อีก เพราะเกรงกลัวต่อการถูกจับ ดังนั้น การจัดการป่าของชุมชนจึงเกิดหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มตื่นตัวในการอนุรักษ์ป่า เพราะได้รับผลกระทบโดยตรง คือขาดแคลนน้ำ ประกอบกับชาวบ้านมีวิธีการในการดูแลรักษาป่า โดยมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านจะมีเขตที่แบ่งเอาไว้เป็นเขตป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าพื้นที่ป่า ต้นไม้ใหญ่แถบนั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ชาวบ้านจะไม่กล้าเข้าไปตัดไม้เพราะมีการเล่าต่อกันว่าหากใครคิดทำลายป่าบริเวณนั้น จะมีอันเป็นไป จะเจ็บไข้ได้ป่วย ทำการเกษตรไม่ได้ผล การจัดการป่าของชุมชนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการอนุรักษ์โดยมีการใช้ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ ในเรื่องความเชื่อก็เป็นสิ่งสำคัญ ปัญหาป่าไม้ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาการบุกรุกที่ดินในพื้นที่ป่าสงวน เพื่อนำมาเป็นที่ทำกิน ซึ่งทำให้มีปัญหาขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวบ้านเห็นว่าเจ้าหน้าที่ไม่มีความจริงจังในการปฏิบัติงาน ซึ่งละเลยกลุ่มคนที่มีอิทธิพล อำนาจบารมี แต่เข้มงวดและจริงจังกับชาวบ้าน ทำให้มีความขัดแย้งกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านบ้างในบางครั้ง

ชุมชนบ้านงาแมงได้จัดตั้งองค์กรที่คอยดูแลรักษาป่าคือ คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รักษากฎระเบียบและลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน องค์กรดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการประชุมร่วมกันในเรื่องป่าชุมชน ประพันธ์ อุดตะมะติง (2548) คณะกรรมการหมู่บ้านงาแมงให้สัมภาษณ์ว่า

“แต่ก่อนชาวบ้านทำการตัดไม้ขาย เนื่องจากมีกลุ่มนายทุนมาจ้าง และมีรายได้ดี แต่ต่อมามีหน่วยไฟป่า หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเข้ามาตั้งในเขตตำบลแม่สาบ ก็มีการจับกุมผู้ที่ตัดไม้หลายคนถูกดำเนินคดี ก็เกิดความเกรงกลัว และต่อมาป่าไม้เริ่มเสื่อมโทรม ชาวบ้านเองก็รู้สึกแล้วว่า น้ำในแม่น้ำแม่สาบน้อยลง ตัวเองก็ปลูกพืชผัก ทำนาทำสวนไม่ดี ก็เริ่มค่อยๆ เลิกการตัดไม้ และหันมาช่วยกันดูแลป่า”

นายอินรัตน์ อุทธาป่า (2548) ได้กล่าวเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนนี้ว่า “กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านได้เริ่มปรึกษาหารือกันว่า ชาวบ้านเราส่วนใหญ่ก็ยังทำอาชีพทำนา ทำสวนอยู่ และต้องใช้น้ำเป็นปัจจัยหลัก และทางการก็ได้ขอความร่วมมือกับชาวบ้านให้ช่วยดูแลรักษาป่าไม้ ทางกลุ่มผู้นำจึงได้ตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านตั้งกฎระเบียบการใช้ป่าในเขตป่าอนุรักษ์ของเรา และขอความร่วมมือกับลูกบ้าน และลูกบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี”

ดังนั้น ชุมชนงามแงจึงได้มีกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

ประกาศคณะกรรมการหมู่บ้านงามแง

เรื่องกฎระเบียบการตัดไม้การล่าสัตว์ในเขตหวงห้ามของหมู่บ้านงามแง เพื่อให้ป่าไม้สัตว์ป่า สัตว์น้ำในเขตของหมู่บ้านเป็นป่าอนุรักษ์ ตามเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่รักษาไว้ให้อุดมสมบูรณ์สืบต่อไป คณะกรรมการหมู่บ้านงามแง จึงได้ออกประกาศของบ้านงามแง เพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติและยึดถือ ดังนี้

- ข้อ 1. ประกาศนี้เรียกว่าประกาศของหมู่บ้านงามแง เรื่องป่าอนุรักษ์และระเบียบชุมชนบ้านงามแง
- ข้อ 2. ให้ยกเลิกระเบียบข้อบังคับอื่นๆ ที่มีไว้ก่อนระเบียบนี้
- ข้อ 3. ประกาศขอหมู่บ้านให้มีผลบังคับต่อเมื่อที่ประชุมขอหมู่บ้านรับรองวันที่ 7 มีนาคม 2547
- ข้อ 4. คำว่าป่าอนุรักษ์หมายถึง ป่าไม้และสัตว์ป่า สัตว์น้ำทุกชนิดในเขตของหมู่บ้านงามแง
- ข้อ 5. เขตป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้านงามแงให้ถือตามนี้ คือ ฝั่งทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ตั้งแต่ขุนห้วยเถียะ จนถึงขุนห้วยหม้อแกงตอง ฝั่งทิศตะวันตกของหมู่บ้านตั้งแต่ขุนห้วยยายอง จนถึงขุนห้วยป่าเขียว และให้ถือสันเขาของขุนห้วยเป็นแนวเขต
- ข้อ 6. ห้ามบุคคลภายนอกหมู่บ้านงามแงเข้าล่าสัตว์ ในเขตป่าของหมู่บ้านงามแงโดยเด็ดขาด ถ้าฝ่าฝืน ถูกปรับ 500 บาท ถึง 20,000 บาท ถ้าฝ่าฝืนเป็นครั้งที่สอง จะส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมาย
- ข้อ 7. ห้ามบุคคลภายนอกหมู่บ้านงามแงเข้าตัดไม้ทำลายป่าในเขตของหมู่บ้านงามแง ถ้าฝ่าฝืน ถูกปรับ 1,000 บาท ถึง 20,000 บาท ถ้าฝ่าฝืนเป็นครั้งที่สอง จะส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมาย
- ข้อ 8. ห้ามบุคคลในหมู่บ้านงามแงและบุคคลภายนอกหมู่บ้านงามแง ล่าสัตว์ตัดไม้หรือแผ้วถางในเขตป่าอนุรักษ์ต้นน้ำของหมู่บ้านงามแง คือ ขุนห้วยยายอง และขุนห้วยป่าแดงโดยเด็ดขาด ถ้าฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาท ถึง 20,000 บาท
- ข้อ 9. ห้ามบุคคลใดๆ ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านทำไม้ (เลื่อยไม้) ในเขตของหมู่บ้านงามแงนำออกขายแก่บุคคลอื่นๆ ยกเว้นเฉพาะในหมู่บ้านที่จะเลื่อยมาทำบ้านที่อยู่

อาศัย แต่ต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านทราบทุกครั้ง ถ้าฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาท ถึง 20,000 บาท ถ้ายังฝ่าฝืนจะส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมาย

ข้อ 10. ห้ามบุคคลในหมู่บ้านางาแมงบุกรุกตัดไม้แฝ้วทางที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ปรับ 1,000 บาท ถึง 10,000 บาท ถ้าฝ่าฝืนเป็นครั้งที่สอง จะส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมาย

ข้อ 11. ห้ามมิให้กระทำการใด ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดไฟไหม้ป่า ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับ 500 บาท ถึง 10,000 บาท

ข้อ 12. ห้ามเสพหรือจำหน่ายยาเสพติดในหมู่บ้านางาแมงโดยเด็ดขาด ถ้าถูกจับได้ส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมาย

ประกาศ ณ วันที่ 7 เดือนมีนาคม พุทธศักราช 2546

คณะกรรมการหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า การที่ลดการตัดไม้ขาย ส่วนใหญ่น่าจะเป็นสาเหตุจากความเกรงกลัวถูกจับก่อนเป็นอันดับแรก และต่อมากลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านผู้ประกอบอาชีพการเกษตรก็ได้ตระหนักถึงปัญหาความแห้งแล้ง โดยชุมชนประสบกับปัญหาเหล่านี้เอง ประกอบกับชาวบ้านเองก็ยังอาศัยป่าในการหาเลี้ยงชีพในชีวิตประจำวัน จึงมีการร่วมมือกันดูแลจัดการป่าชุมชนขึ้น นอกจากนั้นยังพบว่า ชุมชนบ้านางาแมงมีระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เข้มแข็ง เนื่องจากยังถือระบบผู้อาวุโสที่ทุกคนให้ความเคารพเชื่อฟัง เช่น พ่ออาจารย์จันทร์ ดวงจันทร์ พ่ออู๋ดี ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติด้านพิธีกรรม ความเชื่อหรือผู้นำที่เป็นทางการ เช่น พ่อหลวงอินรัตน์ (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าที่ตนเองได้พึ่งพาอาศัยใช้ประโยชน์มาตั้งแต่ในอดีต แสดงให้เห็นว่า ป่าชุมชนนั้น เป็นรูปแบบของการร่วมมือร่วมใจกันภายในชุมชนในการรักษาทรัพยากรป่าไม้เพื่อประโยชน์ของชุมชน ในการอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศอย่างมีความสุข ชุมชนอาศัยทรัพยากรจากป่า ภูเขา ลำธาร เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต ชาวบ้านจะมองป่าในลักษณะที่เป็นอเนกประสงค์ คือ ป่าในฐานะเป็นต้นน้ำลำธาร เป็นที่ดินสำหรับใช้เพาะปลูก แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งวัตถุดิบในการสร้างบ้านเรือน เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการสืบทอดอุดมการณ์ และความเชื่อ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงมีระบบการใช้ประโยชน์จากป่าที่สมบูรณ์แบบ คือมีวัตถุประสงค์การใช้ที่ชัดเจน มีกฎระเบียบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมและมืองค์กรที่คอยดูแลรักษา (สหทยา วิเศษ, 2540) ดังแนวคิดเงื่อนไขการเกิดป่าชุมชนที่ว่าการที่มีผู้นำหรือองค์กรที่เข้มแข็งและทำงานบนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของชุมชน จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในการดูแลรักษาป่าชุมชนที่ยั่งยืน (เสน่ห์ จามริกและคณะ, 2536)

จากการสำรวจบริเวณที่ตั้งของชุมชนบ้านงาแมงพบว่าชุมชนมีลักษณะที่ตั้งอยู่บริเวณหุบเขาสูงชัน โดยมีภูเขาเป็นแนวล้อมรอบชุมชน มีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อยสำหรับเพาะปลูกพืชผักทางการเกษตร และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีลำน้ำแม่สาบไหลผ่านกลางหมู่บ้านไปสู่พื้นที่ทำการเพาะปลูกในที่ราบลุ่ม ชุมชนแห่งนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่มาได้จนถึงปัจจุบัน ชุมชนบ้านงาแมงได้แสดงจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ผ่านจารีตประเพณีที่มีมาตั้งแต่อดีตซึ่งให้ความสำคัญแก่สิทธิชุมชนเหนือทรัพยากรในท้องถิ่น โดยแสดงออกในรูปของกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากร อันได้แก่ ป่าดิน น้ำ และระบบการผลิตที่เหมาะสม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสนองต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ดังที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2535) ได้กล่าวว่าป่าชุมชนคือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ในป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับทั้งในและนอกชุมชน จากการสัมภาษณ์นายอินรัตน์ อุทธาปา (2548) ผู้ใหญ่บ้านงาแมง ได้ให้ข้อมูลว่า

“ชาวบ้านไม่ได้จัดแบ่งการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเป็นลักษณะเฉพาะเหมือนพื้นที่อื่น แต่มีการเลือกพื้นที่ป่าในการใช้ประโยชน์ เช่น จะไม่ตัดไม้ในเขตป่าต้นน้ำที่เป็นป่าดิบเขา และตัดไม้เฉพาะเพื่อปลูกบ้านในเขตป่าเต็งรังซึ่งต้องขออนุญาตคณะกรรมการหมู่บ้านงาแมงก่อน”

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า เป็นการแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น 2 ประเภท คือ ป่าต้นน้ำและป่าใช้สอย โดยป่าต้นน้ำมีสภาพป่าเป็นป่าดิบเขา ป่าดิบชื้น ส่วนป่าใช้สอยมีสภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง ซึ่งการจำแนกป่าเป็นสองประเภทนี้มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับระบบศีลธรรมระหว่างชุมชนกับป่า โดยเชื่อว่าป่าเป็นพื้นที่ปลอดจากอำนาจและกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นอาณาจักรของพิธีการเข้าไปพึ่งพาป่าคือ การให้ผีเสื้องูปลกปกป้องรักษา ชุมชนมีสิทธิใช้ป่าและมีหน้าที่ปกป้องป่าด้วยความเกรงกลัวผีด้วย ดังนั้น ป่าจึงเป็นทรัพยากรที่ต้องมีกฎเกณฑ์การใช้เพื่อส่วนร่วม ซึ่งผู้ใดจะละเมิดไม่ได้ (อานันท์และมิ่งสรรพ, 2538) ดังนั้น บ้านงาแมงจึงมีพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งที่จัดไว้เป็นลักษณะของป่าประเพณีคือ เป็นที่สำหรับตั้งหอเจ้านาย หรือหอผีเสื้อบ้าน ซึ่งป่าบริเวณนี้มีพื้นที่ไม่มากนัก และไม่อนุญาตให้มีการตัดไม้หรือเก็บหาของป่าใดๆ ในเขตป่าดังกล่าว

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่ามีการจำแนกรูปแบบป่าของชุมชนบ้านงาแมง ได้ดังต่อไปนี้

1. ป่าต้นน้ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ป่าหัวน้ำ ป่าขุนน้ำ ป่าดง ซึ่งชุมชนบ้านงาแมงเรียกชื่อป่าว่า ป่าห้วยยาของซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำหรือน้ำซับ เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยต่าง ๆ จนมารวมเป็น แม่น้ำแม่สาบที่ชุมชนได้อาศัยใช้ที่นา ที่สวน มีกฎเกณฑ์การรักษาต่อป่า

ต้นน้ำประเภทนี้จะเคร่งครัดมาก คือ ห้ามตัดฟันต้นไม้เด็ดขาด แต่สามารถใช้ไม้ล้มขอนนอนไพร เก็บหาอาหาร สมุนไพร และเอาวัวควายไปปล่อย

2. ป่าใช้สอย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าป่าแพะ ป่าสาธารณะ ป่าหน้าหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชน มีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ในขอบเขตที่ไม่ทำลาย และใช้ประโยชน์ในสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น การตัดไม้มาสร้างบ้านเรือน ซึ่งจะอนุญาตเฉพาะครอบครัวที่เพิ่งแต่งงานใหม่หรือครอบครัวที่ยากจน โดยสร้างได้หลังเดียว แต่หากเป็นส่วนของการก่อสร้างโดยส่วนรวม เช่น วัด โรงเรียน สะพาน จะอนุญาตให้มีการตัดใช้ได้ ในส่วนของการหาไม้ไผ่มาตีซ่อมแซมฝาย คอกสัตว์ การเก็บใบตองตึง เห็ด หน่อไม้ ก็สามารถหาได้ในเขตป่าประเภทนี้ แต่มีข้อแม้ว่าห้ามตัดไม้ขาย

3. ป่าประเพณี เป็นป่าที่เป็นที่สถิตย์ของหอเจ้านาย หรือผีเสื้อบ้าน อันเป็นป่าที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชน จะมีการกำหนดกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด ห้ามมีการตัดฟันไม้ แต่เก็บเศษไม้ หาอาหาร และสมุนไพรได้

ชาวบ้านงาแมงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ โดยถือว่า “ป่าหน้าหมู่บ้าน” เป็น “สมบัติร่วม” ของชุมชนที่ทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของป่าและใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันได้ ทั้งนี้ป่าในทัศนะของชาวบ้านจึงมีความหลากหลาย และสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท ซึ่งป่าทั้งหมดชาวบ้านที่นี้ถือว่าทุกคนมี “ สิทธิ ” ในการใช้และมีหน้าที่ร่วมกันในการดูแลรักษา แต่ไม่สามารถมีสิทธิในการครอบครองเป็นเจ้าของได้ เนื่องจากเป็นป่าพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิต และเชื่อมโยงถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมมาอย่างยาวนาน กล่าวได้ว่าป่าของชาวบ้านนั้นเป็นป่าทาง “ สังคม ” ด้วย พื้นที่ป่าไม้จึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านงาแมงทั้งในทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากเป็นแหล่งปัจจัยสี่ที่สำคัญที่ชาวบ้านในชุมชนได้พึ่งพาอาศัยในการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการใช้ไม้ในการสร้างบ้าน ใช้ทำไม้ฟืน แหล่งอาหารจากป่า แหล่งสมุนไพร และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนในการเลี้ยงผีขุนน้ำ พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนจึงเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่ชาวบ้านได้พึ่งพาใช้สอยมาตั้งแต่อดีต ดังที่ พ่ออาจารย์จันทร์ ดวงจันทร์ (2548) ได้กล่าวว่า

“แต่ก่อนตอนเป็นเด็ก พ่อพาเข้าป่าหาเห็ด หาหน่อ มาทำกิน ป่ารกที่บดต้นไม้หนาแน่น มีความอุดมสมบูรณ์ บางทีก็ได้สัตว์ป่าด้วย พ่อออกมาก็มีฝักมาทำกับข้าวกินทุกวัน”

ปัจจุบันป่าชุมชนบ้านงาแมงยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ชาวบ้านยังใช้ประโยชน์จากป่า และป่ายังเป็นแหล่งหาอาหารที่อุดมสมบูรณ์ สามารถเก็บผลิตผลจากป่ามาใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน เพราะบ้านงาแมงไม่มีตลาด ฝักผักสมุนไพรก็หาได้จากในป่า ส่วนใหญ่เป็นไม้ที่พื้นล่างกินได้ เช่น หน่อไม้ ฝักถูด ฝักหวานป่า ฝักพ้อคำ เหินโคน เห็ดแดง เห็ดถอบ เห็ด

หล่ม เป็นต้น จากข้อมูลที่ชาวบ้านให้สัมภาษณ์พบว่าชาวบ้านจะเข้าไปเก็บหาอาหารจากป่าช่วงฤดูฝนมากที่สุด เมื่อฝนตกลงมาประมาณหนึ่งสัปดาห์ เห็ดจะงอกเต็มป่า เช่น เห็ดลม เห็ดโคน เห็ดถอบ ฯลฯ ดังนั้น ป่าในหน้าฝนจึงมีชีวิตชีวา มีสีสันของธรรมชาติมากที่สุด จึงกล่าวได้ว่าป่า จุนเจือชีวิตของชุมชนบ้านงาแมง หรือกล่าวได้ว่าความจริงมนุษย์ต้องปรับตัวและพึ่งพิงป่าอยู่ตลอดเวลา ป่าที่พึ่งพิงนี้จึงไม่ใช่ไม้ที่มองในรูปเนื้อไม้ หากประกอบไปด้วยชีวิตหลายชีวิตเกาะเกี่ยวกันอยู่เป็นวัฏจักรมนุษย์เองก็เป็นหนึ่งที่อาศัยวัฏจักรนี้เพื่อความอยู่รอดของชีวิตตนเอง (ตำนานชุมชนคนรักษาป่า, 2536) ลุงทองคำ สิงห์ธร (2548) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“พอเข้าหน้าฝนมีฝนตกลงมาซัก 7 – 8 วัน ลุงจะเข้าป่าเก็บเห็ด เก็บผัก ชาวบ้านก็เข้ามากันหลายคน ส่วนใหญ่ก็เก็บไปกินกันในครอบครัวเท่านั้น ไม่ได้ขายให้ใคร เพราะของป่ามันก็มีให้เท่าที่กินได้ในแต่ละวัน เก็บน้ก มันก็จะหมดเร็ว ทุกวันนี้ป่ามันไม่มีมากเหมือนแต่ก่อนด้วย”

จากการสัมภาษณ์เห็นได้ว่า คนรุ่นก่อนยังมีแนวคิดที่ใช้ชีวิตแบบพอเพียง และมีการใช้ประโยชน์จากป่าเพียงเพราะเป็นแหล่งอาหารในแต่ละวันเท่านั้น และยังเห็นว่าของป่านั้นออกผลเพื่อให้คนได้เก็บกินเก็บใช้จำกัด ป่าเรือนคำ มูลสาร (2548) ยังให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า

“หน้าฝนนี้ะ เห็ดออกเยอะ หลายชนิด มีสีต่างกันไปตามชนิดของเห็ดเวลานี้ป่าจะสวย มองไปทางใดก็มีสีต่างๆ เต็มไปหมด ป่าบ้านงาแมงยังเยอะกว่าป่าบริเวณอื่นเพราะเราช่วยกันรักษา”

ในชุมชนภาคเหนือส่วนใหญ่มีการรักษาป่าไว้เป็นของส่วนรวมตามประเพณีซึ่งวางอยู่บนความเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เจ้าป่า เจ้าเขา ผิขุนน้ำ เป็นต้น และยังมี การรักษาป่าประเพณีที่จัดไว้เพื่อใช้สอยในชุมชน โดยมีองค์กรท้องถิ่นทำหน้าที่รักษาและจัดการป่าตามบริบทของการผลิตของชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน จากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านงาแมงได้เป็นอย่างดี แม้ปัจจุบัน สภาพป่าไม่มีความเสื่อมโทรมและลดลงกว่าในอดีตมาก แต่ชาวบ้านงาแมงและผู้นำชุมชนได้เห็นความสำคัญของการใช้ประโยชน์ในแต่ละพื้นที่ดังที่บวรศ ประไซโยและคณะ , 2538 กล่าวว่าการจัดการป่าของชุมชนบทว่าเป็นการจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมชุมชน เป็นกลไกอันสำคัญในการวางแผนการดำเนินงาน และการรักษาป่าชุมชน เป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนมีทั้งเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนา เป็นผู้นำทางด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนด้วย

ชุมชนบ้านงาแมงได้ออกกฎระเบียบเรื่องการใช้ทรัพยากรโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีบทลงโทษที่ชัดเจน โดยในเบื้องต้นอาจเป็นการว่ากล่าวตักเตือนก่อน หากมีการกระทำผิด

อีกครั้ง จะดำเนินการขึ้นเค็ดขาดต่อไป โดยส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนจะปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ได้ตั้งไว้ แต่มีบางครั้งที่มีการฝ่าฝืนซึ่งมักเป็นบุคคลจากหมู่บ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ก็จะมีการจับปรับหรือส่งตัวให้เจ้าหน้าที่รัฐดำเนินการ ซึ่งกฎระเบียบดังกล่าวได้ถูกกำหนดขึ้นมาในปีพ.ศ. 2546 แม้ชุมชนงาแมงจะมีประเพณีความเชื่อต่างๆ ที่ช่วยรักษาป่ามาตั้งแต่อดีตแล้ว แต่ปัจจุบันเห็นว่าบางที่การใช้กฎเกณฑ์ตามประเพณีอาจไม่สามารถทำให้ป่าไม้รอดพ้นจากการถูกคุกคามโดยปัจจัยทั้งภายนอกและภายในได้ จึงได้มีการออกกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น ดังเช่น กรณีบ้านทุ่งยาว จังหวัดลำพูน ที่มีในอดีตมีการรักษาป่าน้ำจืดด้วยวาจาไม่ได้มีลายลักษณ์อักษร แต่เพราะความเข้มแข็งของผู้นำทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการรักษาป่าอย่างเคร่งครัด แต่ต่อมาป่าถูกบุกรุกทำลายจากความเจริญที่เข้ามา จึงมีการร่วมมือกันในการรักษาป่าโดยกฎระเบียบขึ้น ซึ่งหมายถึงมีการปรับสินไหมและจับกุม ก็พบว่าสามารถรักษาป่าได้จริงๆ (พยุงค์ดี จันทรสุรินทร์, 2539) ดังนั้น ในการรักษาและการจัดการป่านั้นอาจต้องใช้ทั้งกฎระเบียบทางด้านประเพณีและทางด้านกฎหมายควบคู่กัน จึงจะทำให้การรักษาป่ามีประสิทธิภาพมากขึ้น

ชาวบ้านงาแมงมีวิถีชีวิตส่วนใหญ่แบบพอเพียง หากเข้าป่าหาของป่ามักใช้ประโยชน์เพียงเพื่ออุปโภค บริโภคเท่านั้น เช่น หาเห็ดจากเศษไม้ที่ตายแล้ว เป็นต้น จากการศึกษาสอดคล้องกับสุรเชษฐ เวชพิทักษ์, 2533 ที่พบว่ากรณีที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จะต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์เกิดเป็นจารีตประเพณี ระเบียบกฎเกณฑ์เป็นแนวทางให้สมาชิกในชุมชนต้องปฏิบัติตามกันและเพื่อให้ทุกคนได้ใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน

ดังนั้น ชุมชนบ้านงาแมงได้เห็นว่าการเข้าป่าไม่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตตนเองและลูกหลาน และทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเสมอภาค ภายใต้กฎระเบียบการใช้ป่าดังกล่าวเพื่อกระตุ้นการสร้างอำนาจในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านภายนอกชุมชนรับรู้และเกิดพฤติกรรมในการรักษาป่า และใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและไม่ใช้อย่างไม่เกิดขอบเขตที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เพื่อให้หน่วยงานราชการยอมรับว่าชาวบ้านสามารถดูแลรักษาป่าและอยู่ร่วมกับป่าได้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการฟื้นฟูให้คงอยู่และเพื่อปกป้องและรักษาป่าไม่ให้ยั่งยืนเพื่อชุมชนและลูกหลานของชุมชนตลอดไป

4.2.2 สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร

จากการศึกษาใช้ประโยชน์ด้านที่ดินของชาวบ้านงาแมง พบว่า ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ บนพื้นฐานของจารีตประเพณีและระบบสิทธิชุมชนมาอย่างยาวนาน ซึ่งจารีตธรรมเนียมของชาวบ้านงาแมงในการใช้ที่ดิน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. ที่ดินเพื่อการเกษตรของชาวบ้าน ได้แก่ที่นา ที่ไร่ และที่สวน
2. ที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่า

การใช้ประโยชน์ด้านที่ดินของชาวบ้านงาแมงในปัจจุบันนั้น จากการศึกษาพบว่า ส่วนมากก็จะเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดินตามกฎหมายการครอบครองที่ดินที่ได้มาจากการล้มตางป่า แล้วทางการออกเอกสารสิทธิให้ในด้านหนึ่งก็เป็นที่ดินที่ได้จากมรดกตกทอด ซึ่งที่ดินเหล่านี้ถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล แต่ในชุมชนยังมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่เป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชนด้วย เช่น ริมสองฝั่งลำห้วยแม่สาบ เป็นต้น ที่มีชาวบ้านเข้าไปใช้เป็นที่เพาะปลูกทำมากิน ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าที่ดินเหล่านี้เป็นการเข้ามาใช้ประโยชน์อย่างชอบธรรมตามกฎหมายจารีตประเพณีพื้นบ้านที่ยึดถือสืบต่อกันมา ดังที่นายอินรัตน์ อุทษาปา (2548) กล่าวว่า

“ ที่หัวไร่หัวนา หากติดกับที่นาของใคร ก็ถือว่าเจ้านาเป็นผู้ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ มันเป็นธรรมเนียมที่ทำกันมาตั้งแต่โบราณ และชาวบ้านก็รับทราบกันดีหากจะเข้าไปใช้ประโยชน์ต้องบอกกับเจ้าของที่เกี่ยวข้องก่อน เพราะเจ้าไร่เจ้านาเป็นผู้ดูแลรักษา ถึงที่นั้นอาจจะไม่ใช่ที่ดินที่ถูกต้องตามกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายก็ตาม ”

จากการสัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นถึงสิทธิชุมชนในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินในล้านนา พบว่า ในเอกสารคัมภีร์โบราณของล้านนาในอดีตจะกล่าวถึงสิทธิของสมาชิกในชุมชนด้วย ทั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินรวมทั้งต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายจารีตประเพณีที่ยึดถือสืบต่อกันมา หรือในกฎหมายของรัฐในสมัยโบราณ เช่น กฎหมายมังรายศาสตร์ที่กล่าวถึงบทลงโทษแก่ผู้ละเมิดบุกรุกทำลายป่าศักดิ์สิทธิ์ของผู้อื่น สิทธิของชุมชนในแง่หนึ่งจึงเรื่องของการดูแลรักษามากกว่าการครอบครอง และมุ่งทำประโยชน์ที่จะก่อให้เกิดผลผลิตมากกว่าการที่มองว่าเป็นอสังหาริมทรัพย์ดังเช่นปัจจุบัน

ในมังรายศาสตร์บันทึกว่า “บุคคลผู้ใดบุกรุกป่าฝาดงให้เป็นที่ดินที่ใช้ในการทำนาได้ บุคคลผู้ลงแรงคนนั้น ย่อมเป็นเจ้าของหรือมีสิทธิในที่นาผืนนั้น” ส่วนทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่ไม่มีคนสร้างขึ้น แต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สมาชิกชุมชนทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของร่วม หรือมีสิทธิใช้ร่วมในทรัพยากรเหล่านั้น เช่น น้ำ ที่ดิน ป่า สมุนไพร ของป่า สัตว์ป่า ฯลฯ ทั้งนี้เนื่องจากสังคมชาวบ้านงาแมงเป็นสังคมเกษตรกรรม สมาชิกในสังคมจึงมีปฏิสัมพันธ์กับการเข้าถึง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันตลอดมา รวมถึงได้ร่วมกันสร้างกฎเกณฑ์และสำนึกร่วมกันโดยให้ความเคารพและปฏิบัติตามกฎจารีตของชุมชนจนกลายเป็น “ระบบศีลธรรม” หรือ “อำนาจจริยธรรมในชุมชน” ซึ่งชุมชนได้กำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดสรรทรัพยากรของชุมชน โดยคำนึงถึง “สิทธิร่วมในการใช้” เป็นสำคัญ เช่น กำหนดว่า ผู้ใดจะมีสิทธิในการใช้ทรัพยากร ผู้ใดไม่มีสิทธิ

ใช้ หรือสมาชิกที่มีสิทธิในการใช้จะใช้อย่างไร เป็นต้น ดังที่ประพันธ์ อุตตะมะดิง (2548) หนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้านที่ดูแลป่าก็ได้กล่าวว่า

“เวลาจะตัดไม้ไปสร้างบ้านเรือน หรือใช้ในด้านอื่น จะต้องมาปรึกษากันก่อนว่าจะตัดกันตรงไหน หากเป็น ไม้บริเวณป่าต้นน้ำที่เรียกว่าป่าห้วยย่อยของก็จะไม่มีการอนุญาต สมัยก่อนไม่ได้มีปัญหาเรื่องการตัดไม้เพราะคน โบราณตัดไปทำฟืนหรือสร้างบ้าน ไม่ได้ตัดแบบถอนรากถอนโคนเหมือนสมัยนี้ และจะอนุญาตตัดไม้ใหญ่ก็ต่อเมื่อนำมาใช้ในกิจการส่วนรวมเท่านั้น เช่น สร้างสะพาน หรือนำไปสร้างสิ่งก่อสร้างสาธารณะในชุมชนเท่านั้น”

การอ้างสิทธิชุมชนผ่านระบบจารีตของชาวบ้านงามเมือง จึงเป็นสิ่งที่เคยมีอยู่จริงและบางอย่างก็ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบัน เช่น เวลาจะใช้ประโยชน์จากที่ดินในกรรมสิทธิ์ของเพื่อนบ้านที่ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรก็ยังคงมีปรากฏอยู่ในชุมชน การใช้ประโยชน์ด้านที่ดินของชาวบ้านจึงมิได้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการตัดดวงผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นการใช้ประโยชน์บนพื้นฐานการรักษาที่ดินนั้นด้วย

การใช้ประโยชน์จากที่ดินของชาวบ้าน จึงเป็นการช่วยส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพไปพร้อมกับการรักษาผลผลิตของตนเอง การเข้าไปใช้ประโยชน์จึงต้องมีการจำแนกด้วยว่าใช้บริเวณไหน และใช้เพื่อทำอะไร ทั้งนี้หากการเข้าไปใช้ประโยชน์ด้านที่ดินนั้นอาจส่งผลกระทบต่อชุมชน ก็จะได้รับคัดค้านจากคณะกรรมการหมู่บ้านและหากคณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ส่งผลกระทบมากนักก็จะอนุญาตให้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้ เป็นต้น ดังตัวอย่างกับระบบอาวุโสกันอยู่ ดังเช่นที่พ่ออู้อี้ดี (2548) ให้สัมภาษณ์ว่า

“เวลาที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากที่ดินในพื้นที่ป่าชุมชนจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อน เพราะเป็นธรรมเนียมของหมู่บ้านมานานแล้ว คือต้องให้ความเคารพกับผู้อาวุโสในฐานะที่เป็นผู้มาก่อน การพิจารณาจัดสรรด้วยสภาหมู่บ้านนั้น จะให้ความสำคัญกับการครอบครองทรัพยากรในจำนวนจำกัดและจะต้องเข้าไปใช้ทำประโยชน์จริงๆ ไม่ใช่เพื่อนำไปขายต่อ เพราะถือเป็นการเอาเปรียบ” ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากที่ดินของชาวบ้านในเบื้องต้น จะให้ความสำคัญกับการได้มาของที่ดิน โดยการไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชน หรือการไปล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นก่อนเป็นอันดับแรก

ลักษณะการใช้ประโยชน์ด้านที่ดินของชาวบ้านงามเมืองนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นไปเพื่อการเกษตรกรรมกันเป็นส่วนใหญ่ และเป็นดินร่วนเหมาะแก่การเพาะปลูกพืช จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม และชาวบ้านทั่วไปที่อาศัยอยู่ในบ้านงามเมืองสามารถทำการเพาะปลูกเกษตรกรรมได้ตลอดทั้งปี เป็นการเกษตรแบบหมุนเวียน เช่น เมื่อหมดฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจะเริ่มลงมือปลูกกระเทียม สตรอเบอรี่ ข้าวโพด ถั่วเขียว และถั่วเขียว โดย

หมุนเวียนกันไป เพราะบ้านงาแมงมีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อย จึงต้องใช้พื้นที่เดิมในการเพาะปลูก และเนื่องจากสภาพดินและน้ำยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่จึงสามารถทำการเกษตรหมุนเวียนได้ตลอดทั้งปี ชาวบ้านงาแมงบางครอบครัวไม่มีที่ดินทำกินในเขตหมู่บ้านก็ใช้วิธีเช่าในพื้นที่เขตหมู่บ้านอื่น

ในส่วนของดินที่เป็นบริเวณที่นาและป่าเขาก็เป็นแหล่งผลผลิตธรรมชาติพื้นบ้านด้วย ชาวบ้านจะเข้าไปหาสัตว์ป่า พืชผัก สมุนไพร เก็บฟืน หรือนำไม้ไผ่ซึ่งขึ้นหนาแน่นในบริเวณป่า ใกล้กับชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์โดยนำมาทำเครื่องจักสานหรือสร้างบ้าน จากการให้สัมภาษณ์โดยชาวบ้านที่เข้าไปเก็บพืชผักสมุนไพรได้ข้อมูลว่า สามารถเก็บผัก เช่น ผักกูด หน่อไม้ ผักหวาน ฯลฯ และหาสัตว์เล็กสัตว์น้อยมาเป็นอาหาร เช่น กบ เขียด นก ผีเสื้อ ไข่มดแดง แมงมัน ซึ่งสามารถเก็บหาได้ตลอดทั้งปี

ทั้งนี้ในความคิดของชาวบ้านงาแมงนั้นให้ความหมายของป่าที่รวมถึงอุดมการณ์ของอำนาจและศีลธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าและกิจกรรมพื้นบ้าน ป่าที่จัดการโดยชุมชนมีการจำกัดสิทธิในการใช้ภายใต้อำนาจของชุมชนที่ชัดเจน โดยกฎประเพณีการจัดการกำหนดขึ้นจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนนั่นเอง ดังในงานศึกษาของฉลาดชายและคณะ (2536) ที่ศึกษาเกี่ยวกับป่าชุมชนในภาคเหนือ กล่าวว่าสิทธิหน้าที่หมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิชุมชนนั้น ครอบคลุมสิทธิด้านอื่น ๆ คือ สิทธิตามธรรมชาติอันวางอยู่บนแนวคิดเรื่องสิทธิการใช้ ที่ขึ้นอยู่กับหลักของความเป็นธรรมทางสังคมและระบบนิเวศ ดังนั้น สิทธิชุมชนจึงหมายถึงสิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชน สมาชิกของชุมชนที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าจึงจะมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว จึงอธิบายได้ว่าสมาชิกของชุมชนทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติในการใช้ทรัพยากรส่วนรวม แต่ชุมชนก็สามารถใช้อำนาจออกกฎเกณฑ์โดยคำนึงถึง ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นสำคัญ ดังเช่นนายอินรัตน์ อุทธาปา (2548) ให้ข้อมูลว่า

“ชุมชนงาแมงมีกฎเกณฑ์อนุญาตให้แก่เฉพาะครอบครัวที่แต่งงานใหม่และยากจน จึงจะมีสิทธิในการตัดไม้เพื่อใช้ส่วนตัว ส่วนครัวเรือนที่มีฐานะดีจะไม่ได้รับสิทธินั้น”

จึงเห็นได้ว่ากฎระเบียบหมู่บ้านได้สะท้อนให้เห็นถึงหลักการทางศีลธรรมที่เน้นความเป็นธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเหนือผลประโยชน์ส่วนตัว

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านงาแมงนั้น เป็นการใช้ประโยชน์บนพื้นฐานระบบจารีตประเพณีทางสังคมมากกว่าการเน้นถึงการใช้ประโยชน์ในเชิงระบบเกษตรกรรมแผนใหม่แต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งปัจจุบันชุมชนยังคงรักษาวิถีเกษตรกรรมพื้นบ้านให้ยังอยู่อย่างเข้มแข็งตามกฎเกณฑ์พื้นบ้าน และสร้างระบบความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนภายใต้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม การใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่

แสดงให้เห็นถึงพลังของระบบความเชื่อ จารีตและการเคารพเชื่อฟังในระบบอาวุโสที่ช่วยประสานก่อให้เกิดเป็นพลังทางสังคมของชุมชน ในการดำรงอยู่และพัฒนาองค์ความรู้ผ่านประสบการณ์ในระบบการผลิตและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนอย่างมีความหมาย

4.2.3 ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ปัจจุบันป่าชุมชนบ้านงาแมงกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตราอย่างรวดเร็ว ซึ่งผู้ศึกษาพบว่า ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ในเกือบทุกชุมชน ยกเว้นบ้านงาแมงที่เศรษฐกิจแบบยังชีพมีขนาดเล็ก ขณะที่เศรษฐกิจแบบยังชีพของบ้านอื่น ๆ พบว่าล้วนมีขนาดใหญ่เกินกว่าครึ่งหนึ่งของชีวิตทางเศรษฐกิจทั้งหมด ดังจะเห็นได้ว่าพื้นฐานการผลิตส่วนใหญ่ยังคงขึ้นอยู่กับ การปลูกข้าวไว้บริโภค มีเพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้นที่มีนาขนาดใหญ่และมีข้าวเหลือขาย ซึ่งส่วนมากก็มักจะขายเพียงครั้งละเล็กละน้อยให้กับคนในหมู่บ้านนั่นเอง นอกจากนี้ข้าวยังมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนกับอาหาร โดยจะมีการแลกเปลี่ยนกันตามระบบเครือญาติ ซึ่งอัตราการแลกเปลี่ยนจะมากน้อยขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ห่างจากฤดูเก็บเกี่ยว ในทางกลับกันคนมีที่น้าน้อยอาจใช้วิธีเลี้ยงหมูเพื่อแลกข้าวมาบริโภค หรืออาจใช้แรงงานแลกเปลี่ยนข้าวมาบริโภค วิธีนี้ทำให้ข้าวส่วนใหญ่ยังคงหมุนเวียนใช้บริโภคอยู่ภายในชุมชน ทั้งนี้จากการสำรวจการผลิตข้าวในชุมชนบ้านงาแมงนั้น พบว่าครัวเรือนที่ตั้งใจปลูกข้าวขายให้พ่อค้าคนอกหมู่บ้านมีน้อยมาก เพราะในชุมชนจะมีครัวเรือนกว่าร้อยละ 50 ที่มีข้าวไม่พอกินตลอดทั้งปี คือ มีช่วงเวลาขาดแคลนข้าวประมาณ 3 – 4 เดือนก่อนฤดูเพาะปลูกใหม่ ทำให้ต้องพึ่งพาข้าวจากครัวเรือนที่ผลิตข้าวได้มาก ส่วนใหญ่จะอาศัยความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และบางส่วนก็อาศัยวิธีแลกเปลี่ยนกับอาหารหรือไม่ก็แรงงานรวมทั้งการใช้เงินมาซื้อข้าวแทน

การที่ชาวบ้านที่มีที่น้าน้อยมาขอช่วยทำนาเพื่อแลกข้าวยังคงพบอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน นอกจากนั้นก็ยังมีกลุ่มไร่ที่นาที่ขอทำนาแบ่งผลผลิต วิธีการแลกเปลี่ยนข้าวกับแรงงานต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ถึงเป้าหมายหลักของการผลิตข้าวของชุมชนว่ายังคงเป็นเรื่องของการผลิตเพื่อยังชีพ ซึ่งสนับสนุนพันธะทางศีลธรรมระหว่างสมาชิกในชุมชนให้กระชับแน่น และเสริมสร้างความผูกพันระหว่างชุมชนกับป่าที่เป็นต้นน้ำของพื้นที่นาให้มั่นคง เพราะการทำนาคำต้องพึ่งน้ำจากป่า ดังนั้น เมื่อชีวิตของชุมชนอยู่ได้ด้วยการแบ่งปันข้าวกันกินและใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนตามระบบพื้นบ้าน จึงไม่น่าแปลกใจที่ชุมชนบ้านงาแมงจะหวงแหนป่าต้นน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของป่าชุมชนในภาคเหนือ

ในฐานะที่เป็นต้นน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชน ป่าชุมชนจึงเปรียบเหมือนศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ซึ่งครอบคลุมกิจการทางเศรษฐกิจอีกหลายอย่าง ที่สำคัญ

คือการใช้ที่ดินในป่าเพื่อปลูกข้าวไร่ เพื่อทดแทนหรือช่วยเสริมผลผลิตข้าวจากที่นา และชุมชนยังต้องพึ่งการปลูกข้าวไร่ไว้บริโภค ในกรณีที่มีที่นาปลูกข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า การปลูกข้าวไร่ของชาวบ้านงาแมงมีความแตกต่างจากการปลูกข้าวไร่ของชาวเขาก็คือ จะไม่มีการใช้ที่ดินแบบหมุนเวียนในการเพาะปลูก แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะจัดพื้นที่ปลูกข้าวไร่และป่าเหล่านี้เป็นพื้นที่ใช้สอยของครอบครัวควบคู่กันไปด้วย ซึ่งชุมชนจะรักษาไว้เพื่อเป็นพื้นที่สำรองในการผลิตยามขาดแคลนข้าวบริโภค

นอกจากใช้ที่ป่าทำไร่แล้วชาวบ้านยังใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะวัว และควายเพื่อใช้ในการเกษตรและการขายเป็นรายได้เสริมของชาวบ้าน แต่ปัจจุบันจำนวนวัวควายได้ลดลงอย่างมาก เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนหันไปใช้เครื่องจักรในการเกษตร ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพในป่าชุมชนยังเห็นได้อย่างชัดเจนในการพึ่งพาป่าในด้านต่าง ๆ ของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บหาของป่าและล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร และเป็นยารักษาโรค นอกจากนั้นก็เป็นการพึ่งผลผลิตจากป่าเพื่อใช้สอย ที่สำคัญคือต้นไม้สำหรับสร้างบ้าน ไม้แห้งใช้ทำฟืน และใบตองตึงทำหลังคาบ้าน แต่ก่อนชาวบ้านงาแมงจะให้ความสำคัญกับไม้ไผ่มาก เพราะนอกจากจะใช้สร้างบ้าน และไม้ไผ่ยังใช้ประโยชน์ได้สารพัดอย่าง เช่น สานเป็นภาชนะใช้สอย ทำดอกไม้ประดับสิ่งของ ซึ่งการผลิตสิ่งของเครื่องใช้เองเป็นลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจแบบยังชีพซึ่งต้องพึ่งวัตถุดิบจากป่า นอกจากไม้ไผ่ยังมีไม้ที่ใช้ทำสีข้อมผ้า และทำอุปกรณ์สำหรับทอผ้า การพึ่งพาป่าดังกล่าวเป็นการใช้ผลผลิตที่หมุนเวียนเกิดใหม่ได้ ไม้ใช้การใช้ทรัพยากรต้นทุนของป่า แม้แต่การตัดไม้เพื่อสร้างบ้านในพื้นที่ป่าชุมชนชาวบ้านก็จะเลือกตัดอย่างระมัดระวัง เปิดโอกาสให้ต้นไม้เล็ก ๆ เติบโตทดแทนได้ ซึ่งการตัดไม้ในป่าชุมชนมีกฎเกณฑ์ควบคุม จึงเป็นการใช้ป่าอย่างยั่งยืน และไม่สร้างแรงกดดันให้ป่าหรือสร้างความขัดแย้งกับสมาชิกในชุมชน เพราะชาวบ้านต้นรักษาป่าไว้เพื่อประโยชน์ของการยังชีพระยะยาว เนื่องจากชาวบ้านจะได้อาหารจากป่าเกือบตลอดทั้งปี และพืชสมุนไพร ซึ่งชุมชนบ้านงาแมงมีหมอหรือผู้รู้ อยู่ และชาวบ้านสามารถขอเจียดยาจากพ่อหมอโดยไม่ต้องเสียสตางค์ และพ่อหมอมักจะออกเก็บสมุนไพรในป่าและสะสมไว้ที่บ้าน พืชสมุนไพรหลายชนิดก็เป็นที่รู้จักทั่วไปของชาวบ้านงาแมง

กิจกรรมในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพที่มีศูนย์กลางรวมในป่าชุมชนของชาวบ้านงาแมงนี้ สะท้อนให้เห็นว่าป่าชุมชนเป็นต้นน้ำที่คุณค่าต่อชาวบ้านใช้ในการผลิตข้าว เลี้ยงสัตว์ และเป็นแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพด้านต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเศรษฐกิจแบบยังชีพ และมีความสำคัญต่อชีวิตและอนาคตของชาวบ้าน เพราะเป็นการจัดการและใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน โดยการนำผลผลิตจากป่ามากกว่าใช้ต้นทุนของป่า

เศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวบ้านกับอนาคตของป่าชุมชน

ระบบเศรษฐกิจในมิติมุมมองของชาวบ้าน ไม่ใช่เป็นเรื่องของการแสวงหารายได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่กลับมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออกกับเรื่องของการเลือกในการดำรงชีวิตและความมั่นคงในการยังชีพ ความสามารถในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง และการมีส่วนร่วมในการใช้การควบคุมและการจัดการทรัพยากร ศักยภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านจึงมีความสำคัญต่ออนาคตของป่าชุมชนอย่างมาก เนื่องจากแนวความคิดของชาวบ้านจะเน้นการพึ่งป่าเพื่อการยังชีพมากกว่าการแสวงหารายได้ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงแสวงหาทางเลือกมากมายในการดำรงชีพเพื่อที่จะอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนให้เกิดความมั่นคงแก่ชีวิตของลูกหลานในอนาคต

ชุมชนบ้านงาแมงมีทางเลือกในการดำรงชีพซึ่งส่วนหนึ่งจะเป็นทางเลือกในเชิงรุกที่ตั้งอยู่บนหลักการของการจัดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนพยายามลดพื้นที่ไร่ในพื้นที่สูงและปล่อยให้พื้นที่ป่าฟื้นสภาพกลับเป็นป่าตามธรรมชาติ เช่น ชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับการปลูกป่าที่มีต้นไม้ชนิดเดียว เพราะกลัวจะไม่มีพืชอาหารและยา ซึ่งชาวบ้านก็จะปลูกไม้ผลยืนต้นหลายชนิดลงในป่าหัวไร่ปลายนาและเปลี่ยนที่ไร่ปลายนาให้เป็นที่สวน เช่น สวนลิ้นจี่ มะม่วง กระเทียม เป็นต้น และมีการใช้ที่ป่าหัวไร่ปลายนาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้ชาวบ้านพยายามควบคุมการใช้พื้นที่ไม่ให้กระทบกับป่าโดยรอบเพื่อรักษาความยั่งยืนของแหล่งน้ำธรรมชาติไว้

นอกจากการเกษตรแบบยั่งยืนและการเกษตรแบบผสมผสาน ชาวบ้านงาแมงยังหันมาสร้าง ความมั่นคงในชีวิต ด้วยการสะสมทุนในรูปของการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะวัวและควาย ซึ่งเป็นรายได้สำคัญของครัวเรือน แต่การเลี้ยงสัตว์ก็มีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เพราะมีการเกษตรในที่นาตลอดปี และที่ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ก็มีน้อย ทั้งยังเป็นป่าที่มีพื้นที่ติดต่อกับหมู่บ้านอื่นหลายหมู่บ้าน ทำให้ควบคุมดูแลสัตว์ได้ยาก อาจทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งกับหมู่บ้านอื่น จึงมีการเลี้ยงในที่ราบของหมู่บ้านแทนการเลี้ยงในป่า

การทำประปาในชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้น้ำที่สำคัญมาก โดยการสร้างระบบประปาของชุมชนที่ต้องนำท่อต่อน้ำจากป่าต้นน้ำบนภูเขา ทำให้ชาวบ้านเพิ่มความสนใจต่อการรักษาป่า โดยการปลูกป่าบริเวณต้นน้ำประปา โดยเลือกปลูกไม้พันธุ์พื้นเมืองที่ชาวบ้านเชื่อว่าอุ้มน้ำได้ดี ซึ่งรวมถึงการสร้างแนวกันไฟป่า ซึ่งชาวบ้านต้องร่วมกันปฏิบัติเนื่องจากทุกคนต้องการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค

ดังนั้น ศักยภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านจะอยู่ในระดับของชุมชนมากกว่าระดับของปัจเจกบุคคล ซึ่งกฎเกณฑ์มักเป็นเรื่องของการหารายได้ที่มีผลกระทบต่อป่า ซึ่งศักยภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านจะปรากฏได้ชัดเจนที่สุดในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่กำหนดวิถีชีวิต

โดยเฉพาะในการจัดการและควบคุมการใช้ป่า ซึ่งชาวบ้านสามารถวางแผนการจัดการป่าได้อย่างเหมาะสม เมื่อต้องเผชิญกับแรงกดดันในการแข่งขันทรัพยากร โดยชาวบ้านต้องหารายได้มาเลี้ยงชีพแต่อีกด้านหนึ่งชาวบ้านต้องรักษาป่าต้นน้ำและป่าใช้สอยไว้ให้เพียงพอสำหรับอนาคต โดยชุมชนบ้านงาแมงมีจำแนกพื้นที่ป่าให้ตามลักษณะทางกายภาพและการใช้ประโยชน์ โดยกำหนดเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และพื้นที่เพื่อการเกษตรไว้รองรับการเพิ่มของประชากรในอนาคต โดยการวางแผนลดการใช้พื้นที่ป่าลง เช่น ป่าต้นน้ำ เป็นต้น โดยชุมชนได้ให้ชาวบ้านที่ไร่ที่นาสามารถทดลองใช้ที่ป่าห้วยนาทำการเกษตรแบบผสมผสานและการเกษตรที่กลมกลืนกับที่ป่าด้วยการปลูกไม้ผลยืนต้น นอกจากนี้ชาวบ้านที่มีนามากก็เปิดโอกาสให้พวกที่เคยพึ่งการทำไร่ได้เข้าทำนาตามแผนการใช้พื้นที่ป่าในอนาคต ชาวบ้านต้องการให้พัฒนาการเกษตรเฉพาะที่ป่าห้วยนาเท่านั้น และห้ามการใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำเด็ดขาด โดยมีการกำหนดแนวเขตที่ชัดเจนในการทำการเกษตรในป่าห้วยนาและเขตต้นน้ำที่ห้ามทำการเกษตร ห้ามตัดไม้ขายเด็ดขาด

4.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมในการจัดการป่าชุมชน

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาด้านมิติทางสังคม ดังหัวข้อ ดังนี้ 1.) ระบบความเชื่อกับการจัดการป่าชุมชนและ 2.) พิธีกรรมกับการรักษาป่าชุมชน โดยมีรายละเอียดเนื้อหาในการศึกษาดังต่อไปนี้

4.3.1 ระบบความเชื่อกับการจัดการป่าชุมชน

สังคมเกษตรกรรมให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับความอุดมสมบูรณ์ และเรื่องฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิต ความอุดมสมบูรณ์จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ความเชื่อและพิธีกรรมของคนในสังคมเกษตรจึงแสดงออกถึงความปรารถนาที่จะขอให้อำนาจแห่งธรรมชาติบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อและคุณค่าที่ยึดถืออยู่ทั้งสิ้น (ภูมิปัญญาล้านนา, 2544) ความเชื่อที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ที่แสดงพลังอำนาจออกมาในรูปของจารีตประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งที่ชาวล้านนาเรียกว่า “จิต” ซึ่งมักเป็นข้อกำหนดหรือข้อห้ามที่มีต่อการกระทำใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อความสมดุลของบุคคลและชุมชนหรือดุลยภาพระหว่างเพศ เพราะมีความเชื่อว่าดุลยภาพดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญของความอุดมสมบูรณ์ในด้านหนึ่ง จารีตตามความเชื่อนี้เป็นการควบคุมพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลมิให้ละเมิดครรลองต่าง ๆ ของ

ชุมชน เพราะเชื่อว่าเป็นเรื่องอุบาทว์ เสนียดจัญไร รวมทั้งยังอาจทำให้ผู้ละเมิดเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์และฉลาดชาย รมิตานนท์, 2540)

จากการศึกษาถึงระบบความเชื่อเกี่ยวกับป่าของชาวบ้านงาแมง พบว่าความเชื่อเป็นสิ่งที่ไม่แยกออกจากกันกับระบบความเชื่อเรื่องผีบางเทวดา เนื่องจากชาวบ้านที่นี้เชื่อการเรียนรู้อันเกี่ยวกับป่านั้นย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต และการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีและจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลก สรรพสิ่ง และจักรวาลวิทยาของชุมชนในการปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติโดยไม่แยกออกจากโลกแห่งความจริง ชุมชนงาแมงเชื่อว่า "ผี" เป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อขั้นพื้นฐานในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท (ภูมิปัญญาล้านนา, 2544) ซึ่งแสดงออกในรูปของการให้ความเคารพธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือแห้งแล้ง โดยการเช่นไหว้ เช่น ผีขุนน้ำ ผีเจ้าป่า ผีฝ่าย เป็นต้น และการนับถือผีมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการนับถือบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมเครือญาติ ซึ่งมีอำนาจในการบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และความเจริญงอกงามแก่การเพาะปลูกให้แก่ครอบครัวและชุมชน นำไปสู่การเกิดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผี เช่น การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์บ้าน ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน เป็นต้น

กฎเกณฑ์ความเชื่อเรื่องป่าของชาวบ้านงาแมงนั้น มีรายละเอียดปลีกย่อยอย่างมากมาย ทั้งนี้เพราะการอยู่ร่วมกับป่านั้นต้องควบคู่ไปกับการปฏิบัติตัวอย่างถูกต้องต่อป่าด้วย ดังเช่น ลุงจันทร์แก้ว สุพรรณ (2548) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“ คนที่จะเข้าป่าต้องบอกกล่าวเจ้าป่าเจ้าเขา ไม่ทำตัวผิดผีผิดกฎ ระหว่างอยู่ในป่าต้องทำตัวให้ถูกต้องดีงาม ไม่พูดจาหยาบคาย ประพฤติผิดศีลผิดธรรม ถ้ามันซัดจะถูกผีทำให้เจ็บไข้ถึงตายได้ จะเอาอะไรต้องขอหรือบอกกล่าวก่อน เพราะของทั้งหมดในป่ามีผีดูแลอยู่ ”

ลุงกิ่งคำ สิงห์ธร (2548) ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า

“ เวลาอยู่ในป่า จะจี๊จะเยี้ยว ก็ต้องบอกผีป่า จะกินข้าวต้องจัดคำเล็กคำน้อยใส่ใบตองวางไว้ก่อน แล้วเราก็อยกิน ใครไม่ทำ กลับมาบ้านมันก็ไข้กิน พ่อแม่ปู่ย่าตายายบอกเสมอว่าต้องเคารพนบน้อม ผีป่าจะได้ให้คุณแก่เรา ”

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ชาวบ้านมีวิธีการและกฎระเบียบตามจิตสำนึกในความคิดอยู่ตลอดเวลาที่อยู่ในป่า วิธีการปฏิบัติตนเวลาเข้าไปในป่าล้วนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของคนที่มีความเชื่อต่อป่าว่า ป่ามีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างจากพื้นที่อยู่อาศัย ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเวลาที่ชาวบ้านจะเข้าไปในป่า หรือออกไปหากินตามป่าตามเขา ชาวบ้านจะนึกถึงสิ่งที่อยู่กับป่า ทั้งนี้เกิดจากความรู้สึกภายในที่ถูกรบกวนมาจากการขัดเกลาผ่านกลไกด้านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนที่มีต่อ

สิ่งเหล่านี้ “ ผี ” จึงอยู่ในความคิด ความเชื่อของคน ซึ่งชาวบ้านเรียกผีเหล่านี้รวมๆ โดยทั่วไปว่า “ เจ้าที่เจ้าแดน ” ผีเจ้าที่อาจเป็นผีดีก็ได้ หรืออาจเป็นผีร้ายก็ได้ เพราะผีเจ้าที่เป็นผีที่ปกป้องรักษาอาณาบริเวณนั้นๆ เพื่อคุ้มครองตลอดจนดูแลรักษาไม่ให้ใครไปล่วงละเมิดหรือทำลาย บ้างก็ถือว่าป่าบางแห่งเป็นที่สิงสถิตย์ของผีป่าชนิดต่าง ๆ ผีกับป่าจึงเป็นอำนาจที่คนไม่สามารถล่วงล้ำเข้าถึงได้แม้แต่คาถาอาคมหรือเครื่องรางต่างๆ ก็มีไว้เพื่อป้องกันหรือปิดเป่า มิได้มีไว้เพื่อบุกรุกทำลายหรือส่งเสริมกิเลสคนดังเช่นในปัจจุบัน เมื่อคนเข้าไปในป่าจึงเป็นการขัดเกลาพฤติกรรมเพื่อให้ตั้งอยู่ในความสำรวมและเคารพต่อป่า เพราะป่ามิได้เป็นพื้นที่ของทรัพยากรแต่เพียงอย่างเดียวแต่ป่าเป็นพื้นที่ของผีด้วย ในป่าจึงมีผีอาศัยอยู่ทุกแห่ง ในลำห้วยก็มีผี ดังนั้นจะเข้าไปบุกรุกทำลาย หรือไปทำอะไรที่เป็นการลบหลู่ไม่ได้ เพราะจะทำให้ผีโกรธ และทำให้เจ็บป่วยไม่สบายได้ เช่น เวลาที่ชาวบ้านจะเข้าไปทำอะไรในป่านั้น ไม่ว่าจะไปตัดไม้ เก็บฟืน หาเห็ดหาหน่อไม้ ก่อนจะกินข้าว ชาวบ้านก็จะไม่กินข้าวก่อนผี แต่ชาวบ้านจะนำข้าวห่อนั้นมาทำเป็นคำข้าว วางไว้ใต้โคนไม้พร้อมบอกกล่าวไหว้สาผีเจ้าที่เสียก่อน หลังจากกินข้าวเสร็จต้องเก็บปิดกวาดให้เรียบร้อย ถ้าก่อไฟก็ต้องดับไฟก่อนไป ห้ามก่อทิ้งไว้เพราะผีจะไม่พอใจ รวมถึงห้ามนำหม้อแกงที่ใช้ทำอาหารตักน้ำในลำห้วยเด็ดขาด ห้ามใช้มือกอบน้ำในห้วยกิน เป็นต้น การกระทำดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านงาแมงยังคงปฏิบัติกันอยู่โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่ยังเข้าป่าอยู่ ซึ่งถ้าระบบความเชื่อหมายถึงการยอมรับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้ในด้านต่างๆ หรือเป็นสิ่งที่ลึกลับเหนือปกติวิสัยของมนุษย์ ระบบความเชื่อนั้นก็ย่อมมีความหมายต่อการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถกำหนดอนาคตหรือบีบบังคับเอาชนะธรรมชาติได้นั่นเอง การจําแนกนอบน้อมต่อผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านจึงเป็นมิติหนึ่งแห่งความเข้าใจในการที่จะเรียนรู้ความเป็นไปของธรรมชาติผ่านมิติทางสังคมด้านมุมมองความเชื่อเรื่องผีอย่างมีระบบขั้นตอนซึ่งปรากฏออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม การเคารพยำเกรง และการยกย่องนับถือผีประเภทต่างๆ ที่อยู่รอบตัว และสังคม

ทั้งนี้การกระทำที่ผิดไปจากข้อห้ามนั้นชาวบ้านเชื่อว่าจะส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของชุมชนโดยรวม และทำให้ระบบการผลิตขาดความสมดุลจนถึงความแห้งแล้งขาดแคลนทรัพยากรในการดำรงชีวิต เช่น มีน้ำในลำธารน้อย ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ผลผลิตจากป่าน้อยลงสัตว์ป่าหนีหาย ฯลฯ รวมถึงแม้กระทั่งการเจ็บป่วยของสมาชิกในชุมชน ที่ทำให้ชุมชนต้องสูญเสียแรงงานอันสำคัญไป ทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมอาจจะจังกเนื่องจากคนที่เจ็บป่วยคนหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรวมได้ จากความผูกพันอย่างแยกไม่ออกระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับป่ากับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนนี้ได้แสดงให้เห็นความเชื่อในการดำรงอยู่ร่วมกันของชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องป่า ที่ชุมชนได้สั่งสม เรียนรู้

ถ่ายทอดร่วมกันมาอย่างยาวนาน เป็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่อาศัยระบบความเชื่อเป็นสื่อกลาง แนวคิดนี้เป็นความเชื่อ ที่บุคคลหรือชาวบ้านมีต่อสรรพสิ่ง ดังเช่น ผีสงเทวดา มาอย่างช้านาน เป็นความความเชื่อความเข้าใจอย่างกว้างขวางในระดับลึกที่เกี่ยวกับชีวิตและธรรมชาติสิ่งแวดล่อม ว่าเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายหรือเข้าใจโครงสร้างแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ ความเชื่อเกี่ยวกับป่าของชาวบ้านงาแมง ในการสอนคนให้ปฏิบัติต่อป่าอย่างเคารพนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของชุมชนในการจัดลำดับขั้นของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อสิ่งต่างๆ ไปพร้อมกับการจำแนกพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางระบบนิเวศสิ่งแวดล่อม ว่าแต่ละพื้นที่มีความสำคัญอย่างไรหรือถ้าจะพูดอีกอย่างก็คือ เป็นการแบ่งพื้นที่ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนผ่านความเชื่อและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นเอง มิติทางสังคมเหล่านี้จึงเป็นกลไกอันสำคัญในวัฒนธรรมชุมชนที่คอยควบคุม และรักษาความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเอาไว้ รวมทั้งสามารถช่วยลดความตึงเครียดในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในภาวะที่เกิดวิกฤตจากการแย่งชิงทรัพยากรภายในชุมชนด้วย (กฤษณี สุนันตา, 2548)

ระบบความเชื่อของชาวบ้านเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยจรรโลงหล่อเลี้ยงชุมชน ช่วยขัดเกลาพฤติกรรม และจิตใจของผู้คน ได้อย่างมีความหมาย ทำให้ชุมชนมีความเสียสละ ความสามัคคี และความเมตตากรุณาสงสารเห็นใจคนอื่นที่เขาเดือดร้อนพร้อมกับความพยายามในการช่วยเหลือเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เช่นการร่วมกันรักษาป่าชุมชนเอาไว้ การรักษาป่าชุมชนของชาวบ้านจึงมิได้เป็นเพียงแค่การรักษาทรัพยากรป่าไม้เอาไว้เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการรักษาขนบธรรมเนียม ความเชื่อ และความสัมพันธ์ทางสังคมเอาไว้ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยปลูกฝังโลกทัศน์ให้กับผู้คนในชุมชนผ่านมิติทางสังคมเหล่านี้ให้มองเห็นคุณค่าของป่าชุมชน เห็นคุณค่าของความเป็นปึกแผ่นของชุมชนในการช่วยกันรักษา เพื่อสร้างทัศนคติที่ว่าทรัพยากรทุกอย่างในโลกนี้ล้วนเป็นของทุกคน ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม เป็นวิถีคิดที่เอื้อต่อการมีชีวิตร่วมกัน โดยเคารพต่อสิ่งแวดล่อมหรือธรรมชาติรอบตัว

ความเชื่อเกี่ยวกับป่าในความหมายและวิถีคิดของชาวบ้านมีความหมายถึงวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อทรัพยากรภายในป่าชุมชนด้วย เช่นและจิตสำนึกเชิงศีลธรรมของชุมชนที่เชื่อว่าป่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติคุ้มครองรักษา ซึ่งความเชื่อนั้นอาจจะปรากฏในรูปของผีสงเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อวิถีคิดและพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านงาแมงไม่ได้แยกความเชื่อเรื่องผีและการควบคุมพฤติกรรมผู้คนออกไปจากมิติทางสังคมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ด้วยเหตุนี้ความเชื่อของชาวบ้านงาแมงในการอยู่ร่วมกับป่าจึงเป็นองค์ความรู้ในการควบคุมพฤติกรรมของผู้คนให้อยู่ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ที่ยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้คือความจริงอีกมิติหนึ่งที่คอยควบคุมกำกับสังคมให้ดำเนินไปอย่าง

ถูกต้อง และอีกด้านหนึ่งของระบบความเชื่อเกี่ยวกับป่าก็คือการหล่อหลอมพฤติกรรมของสมาชิกชุมชนให้มีแนวปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการก้าวไปสู่การรักษาทรัพยากรป่าไม้ผ่านองค์กรชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ หรือผีบ้าน ผีเรือน ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวบ้านได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน ความเชื่อเรื่องผีสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์อำนาจ ซึ่งเป็นพื้นฐานการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน และเป็นพื้นฐานของกฎระเบียบข้อบังคับและจารีตประเพณีต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรทำให้ต้องสร้างกฎเกณฑ์เพื่อกำกับดูแลการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ อำนาจศีลธรรมในการออกกฎจึงกำเนิดขึ้นในรูปของความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจารีตประเพณี เพื่อกำหนดวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร (ยศ สันตสมบัติ, 2534) ชุมชนทางภาคเหนือหรือชาวล้านนามีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีหรือเรื่องจิตวิญญาณมายาวนาน เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา หรือปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ และเชื่อว่ามาจากการกระทำของ “ ผี ” ซึ่งมีทั้ง “ ผีดี ” ที่ให้ความคุ้มครองคน และ “ ผีร้าย ” ที่ทำอันตรายแก่ผู้คน และยังเชื่อว่าผีมีจิตใจเหมือนคนจึงมักปฏิบัติต่อผีเหมือนปฏิบัติต่อคน โดยมากมุ่งเน้นที่การให้การเลี้ยงดูเป็นอย่างดี มีการตอบแทนความดีที่ผีให้คุณ เช่น การเซ่นสังเวยที่มีข้าวปลาอาหารให้ในกระทงใบตองหรือ สะตวง เพื่อให้ผีพึงพอใจ

โดยแยกประเด็นที่เกี่ยวกับการนับถือผีกับการรักษาธรรมชาติดังนี้

1. การไหว้เจ้าป่า เจ้าเขา ผู้รักษาธรรมชาติให้ชุมชนได้อาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต เช่น การล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร การออกหาของป่า หรือการตัดไม้เพื่อประกอบเป็นที่พักอาศัย การไหว้ผีเจ้าป่าเจ้าเขาก่อนเข้าป่าไปเพื่อหาอาหาร เจ้าป่าเจ้าเขานั้นจะป้องกันอันตรายให้แก่พวกมนุษย์ที่ก้าวเข้ามาในเขตพื้นที่ของเจ้าป่าเจ้าเขาได้

2. ชุมชนบ้านงาแมงยังมีการไหว้ผิขุนน้ำ หรือผิน้ำ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผู้ดลบันดาลให้มีน้ำใช้เพื่อการดำรงชีพ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตประจำวัน หรือการเกษตรกรรม ที่จำเป็นต้องใช้น้ำจากธรรมชาติ และเชื่อว่าแม่น้ำทั้งหลายมีชีวิตเหมือนมนุษย์ มีการกำเนิด การดำรงอยู่และตายไป หรืออาจเจ็บป่วย จากการทำสกปรกของคน จึงมีการเซ่นไหว้สืบชะตาขุนน้ำของชุมชนงาแมงในเดือน 9 ของทุกปี

3. การไหว้ผีเหมืองฝาย เป็นการให้ความเคารพแก่เหมืองฝายที่ตนต้องสร้างเพื่อกันน้ำที่ไหลตามธรรมชาติไปใช้ในแปลงเกษตรกรรม เพราะการทำเหมืองฝายเป็นการดันกระแสน้ำที่ไหลตลอดเวลา และการให้ความเคารพต่อเหมืองฝายก็เพื่อให้เหมืองฝายที่พวกตนได้สร้างนั้น ไม่พังทลายง่ายด้วยแรงของกระแสน้ำนั่นเอง

ผี มาจากความเชื่อพื้นบ้าน ความสุขของมนุษย์คือการเดินตามวิถีแห่งธรรมชาติ คนในอดีตอยู่เย็นเป็นสุขเพราะรักษาความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติ มีจารีตประเพณีที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นระเบียบที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่ทุกอย่างล้วนพึ่งพาอาศัยกันความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนกับธรรมชาติและสรรพสิ่งก่อให้เกิดความสมดุล ระเบียบกฎเกณฑ์เหล่านี้เรียกว่า “ผี” ดังนั้น การผิดผีคือการผิดกฎเกณฑ์ที่ตั้งควางไว้เพื่อให้เกิดความสมดุล อันเป็นผลกระทบไปทั่ว ดังคำที่กล่าวว่า “เด็ดดอกไม้ดอกเดียวสะเทือนถึงดวงดาว” (เสรี พงศ์พิศ, 2548)

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นการสะท้อนโลกทัศน์ของชุมชนบ้านงาแมงในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ ผีที่อยู่ในความเชื่อของชาวบ้านคือ ผีรักษาธรรมชาติและผีบรรพบุรุษ จากความเชื่อดั้งเดิมที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติเป็นแหล่งก่อให้เกิดชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ จึงต้องปฏิบัติสิ่งที่ดีและนับถือธรรมชาติที่ให้คุณแก่ตน กลายเป็นวิถีคิดที่มองธรรมชาติอย่างอ่อนน้อมในฐานะผู้มีบุญคุณ นอกเหนือจากนั้นหมู่บ้านงาแมงยังได้ร่วมมือกันร่างกฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าไม้ของหมู่บ้านตามประกาศคณะกรรมการหมู่บ้าน เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบัน ได้อาศัยป่าไม้และแหล่งน้ำเป็นสำคัญ เพราะชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยน้ำเป็นหลัก ทั้งป่าไม้และสายน้ำเปรียบเหมือนสายเลือดที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิตทั้งชุมชน และหมู่บ้านงาแมงมีเขตอนุรักษ์ป่าภายในชุมชน ที่เรียกว่า ห้วยปากเหว ซึ่งมีอาณาเขตพื้นที่ไปถึงคอยหลวง ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปหาของป่า ล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหารเลี้ยงชีพ แม้ในปัจจุบันจะเปลี่ยนไปทำการเกษตรกรรม จึงไม่ค่อยมีการเก็บของป่าและล่าสัตว์อีก พื้นที่ป่าจึงยังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ชุมชนบ้านงาแมงได้มีพิธีเลี้ยงผีน้ำในเดือน 9 ของทางล้านนา หรือประมาณเดือนกรกฎาคมของทุกปี เป็นการแสดงถึงความขอบคุณ ขอขมาและเป็นการทำความเคารพธรรมชาติ ที่ให้ความอุดมสมบูรณ์ตลอดมา

4.3.2 พิธีกรรมกับการรักษาป่าชุมชน

ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนงาแมงมักเกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่าในความคิดของชาวบ้าน ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ชุมชน สังคมและธรรมชาติ โดยเฉพาะความเชื่อหลัก ๆ ของชุมชนงาแมงคือความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของชาวบ้านและศาสนาพุทธที่เป็นระบบคุณค่าที่ผสมผสานกับผี โดยทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงโลกทางนามธรรมกับโลกวัตถุธรรม ชุมชนงาแมงมีพิธีกรรมในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับผี พร้อมกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการแสดงออกเพื่อให้ผี หรือเทพเจ้า ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์อำนาจตามความเชื่อของตนเกิดความพอใจและให้ความคุ้มครอง จึงก่อให้เกิดพิธีกรรมขึ้น เช่น พิธีกรรม

การเลี้ยงผีน้ำ ชุมชนแบ่งพื้นที่ในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าคันทนา และนำพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อคอยควบคุม จำกัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ความเชื่อเรื่องผีเข้ามาควบคุม ลดแรงกดดันในการใช้ทรัพยากรในชุมชน เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่น ความสามัคคี การเสียสละ และช่วยเหลือกัน สมาชิกของหมู่บ้านทุกคนมีความเสมอภาคในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สมาชิกของหมู่บ้านคือผู้เป็นเจ้าของ

ชาวบ้านงาแมงได้รู้เห็น ได้สัมผัสความจริง และเข้าถึงปัญหาการเสียชีวิตในธรรมชาติแวดล้อมอย่างชัดเจนเป็นเวลาต่อเนื่อง เพราะกระทบต่อความเชื่อและอุดมการณ์ของสังคมประเพณี รวมทั้งกระทบต่อการดำรงชีพและการทำมาหากินของชุมชน ซึ่งอาศัยสายน้ำธรรมชาติหล่อเลี้ยงเรียกสวนไร่นา อาศัยต้นไม้ ป่าไม้เป็นแหล่งเก็บกักความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งได้ประสบกับความแห้งแล้งและความกั้นคานเมื่อขาดแคลนน้ำ พวกเขารู้ดีว่าการทำลายสมดุลธรรมชาติเกิดจากมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้งที่เกิดจากชาวบ้านเองและกลุ่มคนภายนอกที่มีอำนาจและทรัพย์สินมากกว่า ในที่สุดจึงเกิดการรวมตัวขึ้นเพื่อมุ่งปกป้องรักษาต้นน้ำลำธารและป่าไม้จากการตั้งองค์กรชาวบ้าน เช่น คณะกรรมการรักษาป่า และการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาขุนน้ำ ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม โดยนำพิธีกรรมที่ได้ถือปฏิบัติกันมานานในสังคมล้านนามาใช้ จากอดีตที่มีผู้ใดเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเคราะห์ร้าย จะมีการทำบุญและทำพิธีกรรมสืบชะตาโดยการสวดวิญญูเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล เกิดกำลังใจและความหวัง ตลอดจนขออำนาจเหนือธรรมชาติให้ช่วยขจัดปัดเป่าความไม่เป็นสิริมงคลให้หมดสิ้นไป รวมทั้งเพิ่มความระมัดระวังในการประพฤติปฏิบัติที่ละเมิดจารีตประเพณีของชุมชน พิธีกรรมต่างๆ มีส่วนกำหนดสภาพจิตใจและกำหนดแนวทางการประพฤติปฏิบัติแก่กลุ่มชาวบ้านที่มีศรัทธาและความเชื่อร่วมกัน พิธีกรรมจึงมีคุณค่าและมีความหมาย รวมทั้งมีพลังต่อคนในชุมชน (ภูมิปัญญาล้านนา, 2544)

พิธีกรรมและความเชื่อเป็นโลกทัศน์ที่สำคัญในการหลอมรวมให้สมาชิกในชุมชนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายในเชิงอุดมคติที่เป็นความทรงจำของชุมชนไปสู่การปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดกับพฤติกรรมกับนามธรรมสู่รูปธรรม กับโลก และชีวิต บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งรวมเอาความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชนไว้ภายใต้โลกทัศน์และระบบคุณค่าเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องความรู้และโลกทัศน์ของชุมชนที่มีต่อธรรมชาติและสรรพสิ่งทั้งมวลล้วนถูกปลูกฝังผ่านระบบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนที่จะหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ประเพณีส่วนมากของชุมชนจะเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในทางพุทธศาสนา เป็นความผูกพันที่มีต่อกันระหว่างความเชื่อกับคน วัดและชุมชน

จนกลายเป็นวิถีแห่งประเพณีที่ควบคู่อยู่กับระบบการรวมกลุ่มทางสังคมของชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อจึงเป็นบรรทัดฐานหนึ่งที่สำคัญและจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ในชุมชนบ้านงาแมงประเพณีส่วนมากที่จะปฏิบัติร่วมกันทุก ๆ ปีจึงมักเป็นประเพณีในทางพุทธศาสนา ส่วนพิธีกรรม ชาวบ้านมักจะประกอบพิธีกรรมในด้านที่เกี่ยวกับผีเป็นส่วนมาก

ทั้งนี้ในชุมชนบ้านงาแมงความเชื่อเรื่องผียังคงมีบทบาทกับชุมชนอยู่มาก ทั้งในแง่บุคคลหรือสังคมก็ตามผีก็ยังคงมีบทบาทไม่หนีหายไปไหน โดยเฉพาะการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และการใช้ในการกล่อมเกลापฤติกรรมของลูกหลานให้ตั้งอยู่ในกรอบจารีตประเพณีอันดีงาม ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีมีบทบาทมากกว่าพุทธศาสนาก็ตรงที่ว่าผีมีบทลงโทษที่อาจเห็นผลได้ทันตา แต่พุทธศาสนากลับมองว่ากรรมเป็นการกระทำในลักษณะของปัจเจกบุคคล ดังนั้น หลักการทำดีได้ดีตามหลักพุทธศาสนาในสายตาของชาวบ้านจึงเป็นไปในลักษณะใครทำใครได้มากกว่าที่จะคำนึงถึงผลกระทบด้านอื่น ๆ ผีจึงน่ากลัวกว่าพุทธตรงที่ว่าผีให้คุณให้โทษได้ ส่วนพุทธศาสนาให้แต่ความดีงามกับชีวิต อีกด้านหนึ่งชาวบ้านรู้สึกว่ามีผีอยู่ใกล้ตัวมากกว่าพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะว่าตามความเชื่อพื้นบ้านที่สืบทอดต่อๆ กันมา ชาวบ้านต่างเข้าใจว่ามีผีอยู่ทุกหนทุกแห่งไม่เว้นแม้กระทั่งกลางใจคน แตกต่างจากนิพพานทางพุทธศาสนาอย่างลิบลับที่ชาวบ้านไม่มีความมั่นใจเลยว่าชาตินี้ตนเองจะได้พบเห็นหรือไม่ (กฤษติ สุนันตา, อ้างแล้ว)

พิธีกรรมที่มากเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากร มักเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตและการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น พิธีไหว้ผีขุนน้ำ ผีนา ผีไร่ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นรากฐานความคิดของชุมชนในการจัดการทรัพยากร พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต ความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ และการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชาวบ้าน ผีจึงเป็นความเชื่อที่มีบทบาทชัดเจนมากกว่าพุทธศาสนา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าความเชื่อเกี่ยวกับผีนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของคนได้รวดเร็วกว่าคำสอนในทางพุทธศาสนา ทั้งนี้มีได้หมายความว่าพุทธศาสนาตอบสนองความต้องการทางสังคมของชุมชนไม่ได้ หากแต่หมายความว่าในบางมิติพุทธศาสนาก็มีช่องว่างในการเข้าถึง เช่น ชาวบ้านจะเข้าป่าล่าสัตว์ หากชาวบ้านบนบานเอากับพระพุทธรูปเพื่อขอให้ยิงสัตว์ได้ ชาวบ้านก็จะรู้สึกว่าเป็นบาป ในทางกลับกันหากชาวบ้านบนบานต่อผีกลับรู้สึกว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องเพราะถือว่าเป็นการบอกกล่าวขอความช่วยเหลือ โดยไม่รู้สึกรู้ว่าการล่าสัตว์นั้นผิดอะไรเลย อาจผิดต่อพุทธแต่ไม่ผิดต่อผี อาจผิดศีลธรรมแต่ถูกต้องวิธี (ด้านความเชื่อ) สิ่งเหล่านี้จึงเป็นความลักลั่นระหว่างข้อห้ามกับสิ่งที่ควรกระทำ ที่ชาวบ้านมองว่าศีลธรรมแบบพุทธต่อรองไม่ได้ แต่ศีลธรรมแบบผีสามารถต่อรองได้ (การเช่นสรวง) ดังนั้นหาก

มองการนับถือพุทธศาสนาของชาวบ้านเป็นการสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิตให้ตั้งงาม การนับถือผีของชาวบ้านก็เป็นการสร้างหลักแห่งความมั่นคงในการทำมาหากินนั่นเอง

ก. พิธีกรรมพื้นบ้าน: ลือกลางความสัมพันธ์ของชุมชนในการรักษาป่าไม้

พิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างกระบวนการผลิต การดูแล รักษา และการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านงาแมงตั้ง แต่เกิดจนถึงตาย การประกอบพิธีกรรมกับจึงเป็นหลักความมั่นคงทางด้านจิตใจอย่างหนึ่งของชาวบ้านในการทำการเกษตรกรรม และการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม พิธีกรรมส่วนมากของบ้านงาแมงจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี อันเป็นความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของชุมชน จากการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมของชุมชนงาแมงพบว่า พื้นฐานความเชื่อด้านการประกอบพิธีกรรมในชุมชนงาแมงมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผีและอำนาจอย่างที่แฝงเร้นอยู่ในระบบธรรมชาติ และพิธีกรรมยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยมีพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนดังต่อไปนี้

1. พิธีกรรมเลี้ยงหอยเจ้านาย (ผีเสื้อบ้าน)

หอยเจ้านายของชุมชนงาแมงตั้งอยู่บนเนินเขาติดกับชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดสูงสุดของหมู่บ้าน บริเวณหอยเจ้านายจะมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่อย่างรกครึ้ม หากผู้ใดเข้ามาในบริเวณหอยเจ้านายจะต้องปฏิบัติตัวให้เหมาะสม ไม่ทำกิริยาหยาบคายหรือผิดศีลธรรมในบริเวณนี้และห้ามตัดเลื้อยไม้ในบริเวณดังกล่าว ในระบบความเชื่อของชาวเหนือ (ล้านนา) ผีเสื้อบ้านมีหน้าที่รักษาหมู่บ้าน ปกป้องคุ้มครองผู้คนและทรัพย์สินในหมู่บ้าน เวลาจะทำอะไรก็จะนึกถึงเสื้อบ้าน ซึ่งจะมีการบนบานบอกกล่าวให้รู้เสียก่อน เช่น การจัดงานปอยหลวง บวช แต่งงาน หรือหากเกิดเรื่องเดือดร้อนขึ้นมาในหมู่บ้าน เช่น มีความขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งกัน มีโรคระบาด คนตายสัตว์เลื้อยวัว ควายถูกลักขโมย เป็นต้น พ่ออาจารย์ หรือพ่อหนาน จะไปบนบานสานกล่าวต่อผีเสื้อบ้าน อาจมีการเชิญผีมาลง โดยทั่วไปผีเสื้อบ้านไม่ประทับทรง แต่จะมีผีเจ้านายมาทำหน้าที่แทน เมื่อผีเจ้านายลงทรงแล้ว ก็อาจบอกถึงวิธีแก้ไขผ่อนหนักให้เป็นเบา เช่น ให้ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ หรือสืบชะตาบ้าน เป็นต้น

พิธีเลี้ยงหอยเจ้านายจะมีการเลี้ยงในเดือนเก้าของทางเหนือ หรือเดือนกรกฎาคม โดยไม่ได้กำหนดวันแน่นอน การเลี้ยงดังกล่าวปัจจุบันจะทำแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ทุกหลังคาเรือนก็จะนำหมู มาเพื่อร่วมประกอบพิธีโดยมีข้าวจ้ำ เป็นผู้ทำพิธีกรรมอัญเชิญให้มารับเครื่องเช่น ไห้ว และกล่าวคำขอร้องให้ช่วยคุ้มครองดูแลผู้คนในชุมชนให้อยู่ดีกินดี ไม่มีโรคภัยระบาด มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ และเป็นการขอบคุณที่คลันดาลให้การทำงาน (การเก็บเกี่ยว) สำเร็จลุล่วงไป

ด้วยดี นอกเหนือจากนั้นยังเป็นการพบปะรวมกลุ่มกันพูดคุยอิควาระหนึ่ง หลังจากที่ต่างคนต่างทำมาหากินตามหน้าที่ของตน และหากไม่มีพิธีกรรมอันใด จะไม่มีการนำเครื่องเซ่นไหว้ใด ๆ ไปวางไว้ ณ หอเจ้านายนั้น

การเลี้ยงหอเจ้านายจึงเท่ากับเป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้กลับคืนมาอยู่ในจารีตครรลองแบบเดิม พิธีเลี้ยงหอเจ้านายของบ้านงาแมงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชุมชนที่ใช้ในการรวมกลุ่มทางสังคมให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านการเลี้ยงผี การเลี้ยงหอเจ้านายหรือผีเสื้อบ้านจึงเป็นพลังของชุมชนอย่างหนึ่งในการช่วยการปลูกฝังให้คนเคารพต่อธรรมชาติและช่วยกันรักษาธรรมชาติให้คงอยู่ และสาระของพิธีกรรมดังกล่าวของชาวบ้านนั้นมิได้เป็นแค่เพียงกลวิธีในการดึงคนให้เข้ามาช่วยกันรักษาธรรมชาติเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกันให้มีความแน่นแฟ้นเพิ่มขึ้นไปด้วย

การเลี้ยงหอเจ้านายในมิติหนึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน รวมทั้งใช้เป็นเวทีในการบอกกล่าวตักเตือนสมาชิกในชุมชนให้ดำรงอยู่ในจารีตครรลองดั้งเดิมของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นระบบคุณค่า และอุดมการณ์ทางสังคมของชุมชนร่วมกัน ดังนั้นพิธีเลี้ยงผีเจ้านายของชาวบ้านบ้านงาแมงจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนที่ใช้ในการรวมกลุ่มทางสังคมให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านการเลี้ยงผี ซึ่งการเลี้ยงผีเจ้านายหรือผีเสื้อบ้านจึงเป็นพลังของชุมชนอย่างหนึ่งในการช่วยการปลูกฝังให้คนเคารพต่อธรรมชาติและช่วยกันรักษาธรรมชาติให้คงอยู่ และสาระของพิธีกรรมดังกล่าวของชาวบ้านนั้นมิได้เป็นแค่เพียงกลวิธีในการดึงคนให้เข้ามาช่วยกันรักษาธรรมชาติเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกันให้มีความแน่นแฟ้นเพิ่มขึ้นไปด้วย

ทั้งนี้ในวันที่ชาวบ้านในชุมชนมารวมกลุ่มกันเลี้ยงผีนั้น ชุมชนจะมีการร่วมกันปลูกต้นไม้ควบคู่ไปกับการแผ้วถางบริเวณพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้รกรงรังงอกงอกไป หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะมีการประกอบพิธีลงเจ้า (เจ้านาย) เพื่อให้ชาวบ้านได้มารับทราบถึงความเป็นไปของชุมชน ผ่านการทำนายทายทักของม้าชี (บุคคลที่เป็นร่างทรง) ซึ่งส่วนมากก็จะบอกกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ ปริมาณของผลผลิต พฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านที่มาร่วมในพิธีได้รับรู้และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่น และคุณค่าของการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยไม่เบียดเบียนทำลายทรัพยากรด้วยความเห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบสมาชิกในชุมชน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงกุศโลบายที่แยบยลของพิธีกรรมที่ใช้เป็นเวทีในการประกาศให้ชุมชนต้องปฏิบัติตามอย่างชอบธรรม เพราะการฝ่าฝืนคำทำนายทายทักดังกล่าว

ย่อมถือว่าเป็นการละเมิดกฎข้อห้ามของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่น่าละอายและไม่เคารพต่อการอยู่ร่วมในชุมชนเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พื้นที่ป่าชุมชนของชาวบ้านงาแมงจึงสามารถดำรงสืบทอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ ก็เนื่องจากการเคารพในระบบคุณค่าของชุมชนร่วมกันผ่านการเลี้ยงผีเสื้อบ้านจนทำให้ทรัพยากรดิน - น้ำ - ป่า ในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านงาแมงยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และเพียงพอต่อการพึ่งพาใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน โดยไม่มีความขัดแย้งหรือเกิดปัญหาการยิงชิงทรัพยากรระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง การเลี้ยงผีเสื้อบ้านของชาวบ้านงาแมงจึงมิได้เป็นแค่เพียงรูปแบบพิธีกรรมเท่านั้น หากแต่ยังช่วยเป็นสื่อกลางในการชักนำให้คนหันมาร่วมกันดูแลรักษาอย่างรู้คุณค่าด้วย

2. การเลี้ยงผีปู่ย่า

พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ผีปู่ย่าเป็นผีบรรพบุรุษของชาวบ้านงาแมงหรือที่เรียกว่า ผีปะกุ้น (หรือผีตระกูล) โดยมีการเลี้ยงบูชาทุกปีในช่วงเดือน 9 เหนือ (เดือนกรกฎาคม) หรือเดือน 7 ได้ แต่ละครบครัวที่เชื่อว่าเมื่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายที่ตายไปแล้วนั้นวิญญาณยังคงเวียนว่ายเพื่อช่วยคุ้มครองลูกหลาน ผีปู่ย่าหรือผีปะกุ้นจะเป็นผีที่คอยควบคุมความประพฤติของลูกหลานให้ประพฤติในสิ่งที่ถูกทำนองคลองธรรม หากมีการละเมิดกฎเกณฑ์ ประพฤติผิดทางศีลธรรม ผีปะกุ้นก็จะทำให้เกิดความเจ็บป่วยเพื่อเป็นการลงโทษและเตือน โดยผู้อาวุโสของตระกูลนั้น ๆ เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธี ซึ่งเป็นการเลี้ยงในลักษณะของการรวมเครือญาติ มีการนำไก่หรือหมู ซึ่งสลับสับเปลี่ยนกันไปทุกปี ดอกไม้ ธูปเทียน อาหารมารวมกันเช่น ไหว้ยังบ้านเก่าผี ซึ่งเป็นบ้านหลังที่เก่าแก่ที่สุดของต้นตระกูลตนเอง หรือต้นตระกูลของตนเองซึ่งก็คือบ้านปู่ย่า ตายาย ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าจึงเป็นการรวมญาติให้มีความใกล้ชิดผูกพันช่วยเหลือกันและกัน และยังเป็นการควบคุมทางสังคมของชุมชนอีกระดับหนึ่ง

ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า หรือผี “ปะกุ้น” ของชาวบ้านงาแมงนั้น เป็นกระบวนการจัดเถลาทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน ในการที่จะใช้เป็นเวทีในการบอกกล่าวให้กับสมาชิกในตระกูลได้รับรู้ถึงคุณค่าของระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในการที่จะเอื้อเพื่อและช่วยเหลือกันมิให้เกิดความแตกแยกในหมู่สมาชิกที่อยู่ร่วมสายผีเดียวกัน รวมทั้งผู้อาวุโสของตระกูลจะใช้วันเลี้ยงผีเป็นเวทีในการบอกกล่าวให้ลูกหลานช่วยกันรักษาทรัพย์สมบัติของบรรพบุรุษ และการรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนเอาไว้ ในฐานะที่เป็นมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ ที่ท่านเหล่านั้นได้ใช้ประโยชน์ และรักษาสืบทอดมาให้กับลูกหลานรุ่นหลัง การบูรกรุกทำลายแหล่งทำมาหากินในพื้นที่ป่าที่บรรพบุรุษเคยกินเคยใช้มาก่อนโดยไม่ช่วยกันจรรโลงรักษาเอาไว้จึงเท่ากับเป็นการฝ่าฝืนจารีตคำสอนของบรรพบุรุษ ด้วยเหตุนี้ลูกหลานชาวบ้านงาแมงในปัจจุบันจึงยังคงรักษาขนบประเพณีดังกล่าวเอาไว้ ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนเอาไว้ผ่านการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนร่วมกัน เช่น การปลูก

ป่า การสร้างแนวกันไฟ การดูแลสอดส่องมิให้สมาชิกในชุมชน หรือจากชุมชนอื่นเขาไปใช้ประโยชน์จากป่าไม้โดยมิได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อน ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองในการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความตระหนักห่วงแหนในคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และนำไปสู่การจัดการ ดูแล รักษาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันของชุมชนอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า หรือผี “ปะกุ่น” ของชาวบ้านงาแมงนั้น เป็นกระบวนการขจัดเคลทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน ในการที่จะใช้เป็นเวทีในการบอกกล่าวให้กับสมาชิกในตระกูลได้รับรู้ถึงคุณค่าของระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในการที่จะเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือกันมิให้เกิดความแตกแยกในหมู่สมาชิกที่อยู่ร่วมสายศีลเดียวกัน รวมทั้งผู้อาวุโสของตระกูลจะใช้วันเลี้ยงผีเป็นเวทีในการบอกกล่าวให้ลูกหลานช่วยกันรักษาทรัพย์สมบัติของบรรพบุรุษ และการรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนเอาไว้ ในฐานะที่เป็นมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ ที่ท่านเหล่านั้นได้ใช้ประโยชน์ และรักษาสืบทอดมาให้กับลูกหลานรุ่นหลัง การบูรณการทำลายแหล่งทำมาหากินในพื้นที่ป่าที่บรรพบุรุษเคยกินเคยใช้มาก่อน โดยไม่ช่วยกันจรรโลงรักษาเอาไว้จึงเท่ากับเป็นการฝ่าฝืนจารีตคำสอนของบรรพบุรุษ ด้วยเหตุนี้ลูกหลานชาวบ้านงาแมงในปัจจุบันจึงยังคงรักษาขนบประเพณีดังกล่าวเอาไว้ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนเอาไว้ผ่านการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนร่วมกัน เช่น การปลูกป่า การสร้างแนวกันไฟ การดูแลสอดส่องมิให้สมาชิกในชุมชน หรือจากชุมชนอื่นเขาไปใช้ประโยชน์จากป่าไม้โดยมิได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อน ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองในการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความตระหนักห่วงแหนในคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และนำไปสู่การจัดการ ดูแล รักษาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันของชุมชนอย่างยั่งยืน

พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่านี้ ถือได้ว่าเป็นขนบประเพณีที่เก่าแก่อย่างหนึ่งของชาวล้านนา ซึ่งในชุมชนบ้านงาแมงก็ยังมีปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่าการเลี้ยงผีปู่ย่ามิได้เป็นแค่เพียงรูปแบบทางพิธีกรรมในการรวมกลุ่มระบบเครือญาติเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ หรือที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น หากแต่ยังมีความเกี่ยวเนื่องมาถึงการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นที่ชาวบ้านต้องอาศัยกลไกทางความเชื่อเหล่านี้ในการชักจูงหรือหลอหลอมสมาชิกในชุมชนให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ แล้วหันมาช่วยกันรักษาทรัพยากรเหล่านี้เอาไว้ในฐานะที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษในอดีต การดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ที่บรรพบุรุษเคยได้ใช้ประโยชน์เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่เอาไว้ของชาวบ้านงาแมง จึงถือได้ว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณอย่างหนึ่งต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ พร้อมไปกับการสานต่ออุดมการณ์ดังกล่าวด้วยการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนให้

กับลูกหลานในอนาคต เพื่อที่จะได้เป็นแบบอย่างและเป็นแนวทางให้กับคนรุ่นหลังที่ดำรงอยู่ และที่จะเกิดขึ้นตามมาได้ร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าชุมชนให้ยังคงสืบทอดต่อไปได้ในอนาคต

3. พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ

ชุมชนบ้านงาแมงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีและสิ่งเร้นลับ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นการทำตามประเพณีสืบต่อกันมา จะทำพิธีในเดือน 9 หรือเดือนกรกฎาคม สถานที่ประกอบพิธีคือ บริเวณป่าห้วยย่อยของชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีเจ้าพ่อผีน้ำคอยดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำ จึงมีพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำขึ้น โดยมีการบวงสรวงเทวดาเจ้าที่รักษาป่าไม้ ต้นน้ำลำธารในป่าชุมชน บริเวณป่ารอบ ๆ ชุมชนงาแมงมีห้วยน้ำที่ชื่อห้วยย่อยและห้วยแม่เขะไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งมีต้นน้ำมาจากคอยหลวง ซึ่งเป็นผืนป่าที่อยู่สูงขึ้นไป และเชื่อว่ามีผีซึ่งอาศัยอยู่ที่ขุนน้ำแห่งนั้น จึงมีการบวงสรวงเครื่องเช่น ไห้วโดยมีดอกไม้ธูปเทียน ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด และข้าวปลาอาหาร เป็นต้น และหลังจากประกอบพิธีเสร็จสิ้นจะนำอาหารที่เช่นไหვნั่นมารับประทานกัน ณ สถานที่ประกอบพิธีโดยไม่นำกลับลงมาในหมู่บ้าน

ประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อของชาวบ้านงาแมงที่มีต่อการยอมรับในระบบคุณค่าบางอย่างร่วมกัน ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติและระดับชุมชน ที่พัฒนาจนกลายมาเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่เกี่ยวพันกันผ่านประเพณีทางพุทธศาสนาและการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผี สิ่งเหล่านี้จึงเป็นกลไกสำคัญที่คอยควบคุมและขับเคลื่อนชุมชนให้ตั้งอยู่ในกรอบบรรทัดฐานเดียวกันในการปฏิสัมพันธ์กับคน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันมิให้เกิดการละเมิดหรือการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เป็นการประกาศความชอบธรรมต่อชุมชนให้หันมาตระหนักถึงคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ร่วมกันและเกี่ยวพันเชื่อมโยงไปถึงการรักษาระบบนิเวศชุมชนด้วย

พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำกับการรักษาป่าชุมชน

จากการศึกษาองค์ความรู้ด้านพิธีกรรมของชุมชนบ้านงาแมง พบว่าพิธีกรรมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับระบบการผลิตของชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะด้านการเกษตรกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องปกติของชุมชนที่ยังอิงอาศัยอยู่กับระบบธรรมชาติและการผลิตแบบยังชีพ จึงต้องมีเรื่องพิธีกรรมความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ด้วยเหตุเพราะว่าความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่โบราณนั้นมีอิทธิพลต่อผู้คนในชุมชน และผู้คนในชุมชนก็ยอมรับกันว่าสิ่งเหล่านี้เป็นระบบความคิด ระบบคุณค่าที่ทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบการผลิตของชุมชนสามารถดำรงสืบทอดมาได้จนถึงปัจจุบัน

ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตของชุมชนงาแมงนั้น ส่วนมากจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์และความร่มเย็นเป็นสุขของชุมชนมากกว่า การใช้พิธีกรรมเพื่ออ้างความชอบธรรมในแง่บุคคล หากแต่เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งหมด เช่น การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำนั้น พ่อหลวงอินรัตน์ อุทธาปา (2548) ได้ให้ข้อมูลว่า

“การเลี้ยงผีขุนน้ำของชาวบ้านที่นี่ จะถือปฏิบัติกันในเดือนเก้าทุก ๆ ปี แต่ไม่กำหนดวันที่แน่นอน ซึ่งจะมีการประชุมบอกกล่าวให้พี่น้องชาวบ้านทุกคนได้รับทราบเสียก่อน โดยจะมีการกำหนดเอาวันใดวันหนึ่งในเดือนเก้า แล้วก็ประชุมนัดหมายกันไปทำพิธีที่เนินเขากลางหมู่บ้านการเลี้ยงผีน้ำก็เพื่อขอบคุณที่ลบนันดาลให้ฟ้าฝนตกและมีน้ำใช้ในการทำไร่ไถสวน ข้าวปลาอาหาร จะได้อุดมสมบูรณ์ คนก็จะได้อาศัยหากินหาใช้โดยไม่อดอยาก เมื่อวันเลี้ยงผีมาถึง ชาวบ้านก็จะพากันมารวมกันอยู่ที่บริเวณป่าห้วยย่อยของซึ่งต้องเดินเท้าเข้าไปประมาณ 1 กิโลเมตร แล้วจึงนำเครื่องสังเวยขึ้นวางบนศาล แล้วทานบน (คนที่บนบานสานกล่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้) ก็จะกล่าวนำอัญเชิญเทวดาอารักษ์ ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีต่าง ๆ ที่รักษาอยู่ประจำลำน้ำแม่สาบ ให้มารับเครื่องสังเวย จากนั้นก็จะนำเครื่องเซ่นนั้นเอามาแบ่งกันกิน ณ จุดที่กระทำพิธีโดยไม่นำลงมากินที่หมู่บ้าน ระหว่างที่กินข้าวร่วมกันก็จะมีการขอร้องบอกกล่าวกับชาวบ้านให้ช่วยกันดูแลป่าต้นน้ำ พุดคุยปรึกษาปัญหาและหาวิธีการร่วมมือแก้ไข หลังจากนั้นจึงเดินกลับลงมาพร้อมกัน”

ส่วนเครื่องเซ่นที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำนั้น พ่ออาจารย์จันทร์ ดวงจันทร์ (2548) เล่าว่าต้องประกอบไปด้วย

“เครื่องเซ่นไหว้สำหรับเลี้ยงผีขุนน้ำ จะมี ซ่อขาว (ธงขาว) มะพร้าว กล้วยได้ (น้ำหว่า) ไก่ต้มหรือหมู ครอบครว้ละ 1 ตัว สุรา และอาหาร 7 อย่าง เมื่อจัดเตรียมเสร็จก็จะพากันไปยังบริเวณป่าต้นน้ำห้วยย่อย และประกอบพิธีกรรม หลังจากเลี้ยงผีน้ำแล้ว ชาวบ้านก็จะพากันแยกย้ายกันไปเลี้ยงผีนาด้วย ชาวบ้านที่ทำนาทำสวนก็จะนำตาแหลมรวมกันที่วัดเพื่อทำพิธีสวดมังคะละ เพื่อให้ข้าวมีผลผลิตดี และเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวจะป้องกันสัตว์ไม่ให้มารบกวนข้าวกล้าในนาได้ รวมทั้งจะทำให้ข้าวได้ผลผลิตมากขึ้น”

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านพยายามป้องกันและขจัดปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของตนเอง ด้วยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ดั่งที่มาลี ไพรสน , 2531 ศึกษาพบว่า การเรียกเครื่องพลังจากสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นพลังที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เป็นวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจของตนเองให้มีชีวิตรอดจากการพึ่งพาอำนาจอื่นนอกชุมชน การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีจึงนำมาซึ่งความสงบสุขสบายใจเมื่อชาวบ้านได้ปฏิบัติร่วมกัน เพราะเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของ

ผู้คนในชุมชน ในพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำของชุมชนบ้านงาเมงนั้น พบว่า เป็นสื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันของสมาชิกบ้านงาเมงเพื่อปรึกษาหารือ แบ่งปันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียม พุศุคถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นและร่วมกันแก้ไข ปลูกฝังบอกกล่าวแก่เยาวชนลูกหลานให้ตระหนักและรักษาป่าพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำจึงเท่ากับเป็นการบังคับให้คนหันมาร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อผลประโยชน์ต่อผลผลิตของชุมชนนั่นเอง ดังนั้น มิติทางสังคมจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติที่สะท้อนออกมาเป็นความเชื่อ พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับการรักษาและจัดการป่าอันเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของระบบการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักของชุมชนและป่ายังเป็นวิถีชีวิตที่ชุมชนต้องพึ่งพิงเพื่อเป็นแหล่งอาหารของตนเองและลูกหลานในอนาคตต่อไป

สรุปได้ว่า ชุมชนบ้านงาเมงมีการจัดการดูแลรักษาป่าทั้งจากกฎระเบียบของหมู่บ้าน และกฎระเบียบตามจารีตประเพณีซึ่งต้องใช้ควบคู่กันไป และสิ่งที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ของบ้านงาเมงยังมีความอุดมสมบูรณ์และใช้ประโยชน์ได้อยู่จนปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าชุมชนงาเมงมีเงื่อนไขที่จะทำให้สามารถดูแลจัดการป่าได้อย่างยั่งยืน โดยสรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ประเมินเงื่อนไขของการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนบ้านงาแมง

เงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนบ้านงาแมง	ลักษณะของกิจกรรมและเงื่อนไข	
	มี	ไม่มี
1. มีลักษณะความเป็นชุมชนสูง (สะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์และพิธีกรรมต่าง ๆ)	/	
2. มีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า อยู่ในสภาพที่ดีพอจะพลิกฟื้นกลับสู่สภาพปกติได้	/	
3. มีผลประโยชน์ของคนในชุมชนร่วมกัน	/	
4. มีจิตสำนึกในการรักษาป่า		
ก) เกิดจากประเพณี ความเชื่อ และการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ที่สืบทอดกันมา	/	
ข) เกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน	/	
ค) เกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก		/
1. ต่อต้านการสัมปทานทำไม้		/
2. ต่อต้านโครงการของรัฐ		/
3. ต่อต้านธุรกิจเอกชน		/
4. การแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง	/	
ง) จิตสำนึกในการรักษาป่าเกิดจากปัญหาภัยแล้ง	/	
5. จะต้องมีส่วนนำชุมชนที่เข้มแข็ง	/	
6. มีการจัดตั้งองค์กรประชาชนรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง	/	
7. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน	/	

เงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนบ้านงาแมง	ลักษณะของกิจกรรมและเงื่อนไข	
	มี	ไม่มี
8. มีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม		
1. มีหลักการจัดการ	/	
2. มีวิธีการจัดการ	/	
3. รูปแบบการจัดการ	/	
ก) การจัดการตามจารีตประเพณี	/	
ข) การจัดการแบบประยุกต์	/	
ค) การจัดการเป็นขบวนการต่อรองทางการเมืองเพื่อต่อต้านนโยบายของรัฐ	/	/

จากตารางจะเห็นได้ว่าบ้านงาแมงมีการจัดการป่าชุมชนภายใต้แนวคิดเรื่องการเชื่อมโยงระหว่างป่าและชุมชนว่าเป็นกระบวนการเกิดภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยสำคัญ 8 ประการ ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนมีลักษณะความเป็นชุมชนสูง มีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่มีการแต่งงานกันในกลุ่มเครือญาติ และมีจำนวนครัวเรือนไม่มากนัก จึงมีความใกล้ชิดผูกพันช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี และมีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านที่เอื้อเพื่อแลกเปลี่ยนแรงงานกัน โดยสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น ชุมชนบ้านงาแมงมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ เป็นประจำและได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี โดยทุกครัวเรือนจะส่งตัวแทนมาร่วมกิจกรรมอย่างน้อย 1 คน

2. ทรัพยากรป่าไม้ของบ้านงาแมงยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ และถือได้ว่าอุดมสมบูรณ์กว่าป่าที่อยู่บริเวณรอบๆ หมู่บ้านอื่น ชุมชนยังใช้ป่าในการดำรงชีวิต เช่น หาพืชผักสมุนไพร หรือจะเรียกได้ว่ายังมีความมั่นคงในแหล่งอาหาร เพราะการเกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาปกป้องป่าชุมชนย่อมเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

3. คนในชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากในชุมชนงาแมงได้พึ่งพาอาศัยป่าในการดำรงชีวิต ดังนั้น การร่วมกันรักษาป่าไม้เพราะทุกคนได้มีสิทธิในการใช้ประโยชน์ได้นั่นเอง การมีจิตสำนึกในการรักษาป่า ซึ่งเป็นจิตสำนึกที่เกิดจากประเพณี ความเชื่อ เช่น มีการไหว้ผีน้ำ เพื่อขอขมาและขอบคุณในการนำพาความอุดมสมบูรณ์มาให้แก่ชุมชน เพราะป่าชุมชนเป็นวิถี

ชีวิตของคนในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการทำมาหากิน ระบบครอบครัวเครือญาติ โครงสร้างอำนาจ กวาระเบียบ คุณภาพชีวิต คุณค่าธรรม โลกทัศน์และระบบคุณค่าทางสังคม (ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย, 2536) จิตสำนึกที่เกิดจากความจำเป็นในการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน เพราะน้ำเป็นสิ่งสำคัญต่อการผลิตในด้านเกษตรกรรมของชุมชน ดังนั้น ป่าต้นน้ำจึงเป็นสถานที่ที่ต้องห้ามในการบุกรุกทำลาย ส่งผลให้ชาวบ้านงาแมงกำหนดกฎระเบียบการใช้ป่าขึ้น และจิตสำนึกที่เกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก ซึ่งชุมชนบ้านงาแมงประสบกับปัญหาการแย่งชิงการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะป่าไม้ โดยเฉพาะจากบุคคลภายนอกชุมชน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนตนเองไว้จึงมีการร่วมกันดูแลรักษาป่าเพื่อการใช้สอยและเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ในงานศึกษาของอานันท์และมิ่งสรรพ (2538) ซึ่งเป็นการศึกษาพื้นที่ภาคเหนือตอนบน พบว่าการที่ชาวบ้านลุกขึ้นต่อต้าน และคัดค้านการใช้ป่าของคนภายนอกได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการอนุรักษ์ และการเกิดป่าชุมชน

4. มีจิตสำนึกในการรักษาป่า ชุมชนบ้านงาแมงยังมีความเข้มแข็งในจิตสำนึกการรักษาป่าที่ครอบคลุมถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ และการพิทักษ์สิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าเฉพาะแต่คนในชุมชนเท่านั้น ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

4.1 ชุมชนงาแมงมีพิธีกรรม ความเชื่อ ในเรื่องการรักษาป่า เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ที่ปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นพิธีกรรมประจำปีของชุมชน เป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นพิธีกรรมที่วางบนพื้นฐานจารีตประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่สืบทอดกันมา จากอดีตที่มีการลักลอบตัดไม้ขายทำให้สภาพป่าลดลง น้ำสำหรับทำการเพาะปลูกลดลง ผู้นำชุมชนทั้งทางธรรมชาติและทางการตกลงหารือกับสมาชิกในชุมชนให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำว่า ป่าแห่งนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ และการที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันมาขอขมาและขอขมุน้ำ แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งความเชื่อที่สร้างความสามัคคีของคนในชุมชนที่เป็นผู้ดูแลป่า ซึ่งหมายถึง คนเหล่านี้มีสิทธิในการใช้ประโยชน์โดยไม่ทำลาย เป็นการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าผ่านจารีต ความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน

4.2 ชุมชนบ้านงาแมงมีอาชีพเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร ดังนั้น น้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อระบบการผลิต การรักษาปกป้องป่าต้นน้ำ เท่ากับเป็นการรักษาวิถีการทำมาหากินของชุมชน ชุมชนจึงมีกฎที่เข้มงวดในการห้ามตัดไม้บริเวณป่าต้นน้ำโดยเด็ดขาด

4.3 การรักษาป่าของบ้านงาแมงมีสาเหตุหนึ่งที่มาจากการถูกปัจจัยภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การมีบริษัทเอกชนได้รับสัมปทานทำไม้ ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มลักลอบตัดไม้ขาย ทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงจนเกิดผลกระทบต่อผลิต จึงมีการตั้งกฎระเบียบการดูแลป่าขึ้น โดยกลุ่มผู้นำชุมชน นอกเหนือจากนั้น ชุมชนยังประสบกับปัญหาการแย่งชิง

ทรัพยากรจากชุมชนใกล้เคียง ที่มาลัดกลอบตัดไม้และใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน ดังนั้น การออกกฎระเบียบการใช้ป่า เท่ากับเป็นการประกาศให้ชุมชนอื่นรู้ถึง โทษของการล่่วงล้ำและแสดงความ เป็นเจ้าของป่าโดยผู้ที่ดูแลรักษาเท่านั้น

4.4 ชุมชนบ้านงาแมงประสบกับปัญหาความแห้งแล้งเพิ่มขึ้นทุกปี จากปัญหาน้ำในแม่น้ำลดลง ทำให้การประกอบอาชีพมีความลำบาก สาเหตุจากการทำลายป่าไม้ในอดีตที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนหันมานุรักษ์ป่าที่ยังเหลืออยู่โดยตั้งกฎระเบียบการใช้ป่า ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการใช้กฎเกณฑ์ดังกล่าว

5. มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง กลุ่มของผู้นำชุมชนงาแมง ทั้งผู้นำตามธรรมชาติ เช่น พ่อหนานจันทร์ พ่ออู้อยู่ดี และผู้นำที่เป็นทางการ เช่น พ่อหลวงหรือผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ที่ทุกคนในชุมชนให้ความนับถือ เพราะสืบเชื้อสายมาจากผู้นำคนก่อนที่คนในชุมชนให้ความเคารพ และเป็นผู้ นำที่มาจาก การเลือกของสมาชิกในชุมชน กลุ่มผู้นำเหล่านี้มีอุดมการณ์และจิตสำนึกในการรักษาป่าเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก จึงร่วมมือกันผลักดันกฎระเบียบและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การดูแลรักษาทรัพยากรให้ยั่งยืนยาวนาน

6. มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน ชุมชนบ้านงาแมงมีองค์กรเพื่อดูแลปกป้องป่าชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ออกกฎระเบียบควบคุมการใช้ทรัพยากรป่า ซึ่งเป็นองค์กรที่ชาวบ้านร่วมมือกับรัฐในการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

7. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านงาแมงยังคงยึดมั่นในจารีตที่ว่าป่าเป็นของชุมชน และชุมชนมีสิทธิในการจัดการเพื่อผลประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมต่อสมาชิกของชุมชน

8. มีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ชุมชนบ้านงาแมงมีจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร มีการกำหนดขอบเขตของป่าแต่ละประเภทอย่างชัดเจน มีการร่างกฎเกณฑ์ให้แก่สมาชิกในชุมชนทราบ เช่น ห้ามตัดไม้ในป่าต้นน้ำ ในการเก็บหาของป่าต้องเก็บเท่าที่จำเป็นไม่ให้นำมาขาย และในการตัดไม้เพื่อใช้สอยก็ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อน เป็นต้น นอกจากนั้น การจำแนกป่าออกเป็นประเภทตามประโยชน์การใช้สอย เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย ป่าประเพณีหรือป่าพิธีกรรม และการบวชป่าซึ่งเป็นการประยุกต์การใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อให้คนรักษาป่าไม่ตัดไม้ที่ทำการบวชไว้เนื่องจากถือว่าเป็นต้นไม้มงคลสิทธิ์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเครื่องมือในการรักษาป่าของชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นแหล่งอาหารที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไป